

156 425/1926/12

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ
ПОЛИТИКУ

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Д-р МИЛАН ТОДОРОВИЋ

ГОДИНА VI

БРОЈ 12

ДЕЦЕМБАР 1926

БЕОГРАД

УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА, КОЛАРЧЕВА УЛИЦА 1/II

1926

САДРЖАЈ:

— «ЕКОНОМИСТ» БРОЈ 12., ДЕЦЕМБАР 1926 —

РАСПРАВЕ:

- Д-р М. Тодоровић*, Предрачун буџета држав. прихода за буџетску 1927/28 годину 923
Д-р Холцман и Е. П., Вициналне железнице у нашој земљи 943

ЧЛАНЦИ:

- Д-р В. Митровић*, Припудно поравнање без стечаја 962
Д-р Л. Костић, Статистичке области 967
Ј. В., Основа закона о берзата 974
Д. Хопе, Пословна способност трасата по чеку 980
Д. Ланчевић, Наша спољна трговина 983
П. А. Пр., Рентабилитет ад хезионе пруге Пазарић—Коњиц 985

ПРИВРЕД. ХРОНИКА:

- Из праксе Државног Савета по административним споровима из Финансијског Законодавства 988
Стање Народне Банке 994

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:

- Република банкара од *Л. Т.* 996
Преглед штампе 998

Уредништво и администрација «Економиста» налази се у Коларчевој улици број 1, II спрат (Индустријска Комора).

Претплата на «Економист» износи Дин. 200.— на година или полугодишње Дин. 100.—. Поједини бројеви 20 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист у пола цене.

Редовни чланови плаћају Дин. 1.000.— једном за свагда Утемељачи 5000, а добротвори друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство Дин. 250.— годишње. — Излази једанпут месечно најмање у пет штампаних табака.

Претплату на «Економист» примају све поште у Краљевини на чековни рачун Број 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ГОДИНА VI

ДЕЦЕМБАР 1926

БРОЈ 12

РАСПРАВЕ

Др. М. ТОДОРОВИЋ

Предрачун буџета државних прихода за буџетску 1927—28 годину

I

У предрачуну државног буџета за 1927-28 Динара
годину државни приходи предвиђени су у
укупној суми од 11,690.000.000.—

Ови приходи имају доћи из следећих
извора :

1. Од непосредних пореза са прире- зима.....	1,828.309.100.—
2. Од посредних пореза (обухватајући овде и монополе).....	4,816.842.000.—
3. Од такса.....	1,076.480.000.—
4. Приходи приватно-правне природе (државна привреда).....	3,847.653.277.—
5. Разни ситни приходи.....	120.715.623.—

1) Према пореском систему који код нас постоји, непосредне порезе подељене су у предрачуну буџета у две групе : у опште непосредне порезе, и у посебне непосредне порезе.

Систем општих непосредних пореза *један* је за целу државу, то су дакле порезе које су *једнаке* за целу државну територију. У опште непосредне порезе долазе :

Пореза на пословни промет, предвиђена у буџету у суми од	220.000.000.—
Инвалидска пореза, предвиђена у бу- џету у суми од	140.000.000.—

Пореза на плате државних службеника, предвиђена у буџету у суми од	45.000.000.—
Пореза на зараду телесних радника, предвиђена у буџету у суми од	25,000.000.—
Војница, предвиђена у суми од	1,000.000.—
На ове опште непосредне порезе долазе прирези, и то : ванредни прирез од 500 ⁰ / ₀ , ванредни прирез од 30 ⁰ / ₀ , и коморски при- рез по чл. 242. Закона о устројству војске. Сви ови прирези предвиђени су у предра- чуну буџета са сумом од.....	520.000.000.—
Укупно, дакле, непосредне порезе са прирезима предвиђене су у буџету са су- мом од	951,000.000.—

што износи 8.13⁰/₀ укупних прихода.

Посебне непосредне порезе *неједнаке* су према областима (покрајинама). Наше поједине области задржале су, као наслеђе, своје раније пореске системе, који показују од покрајине до покрајине веће или мање разлике.

Предрачун буџета за 1927-28 годину предвиђа на име прихода од посебних непосредних пореза суму од динара 677.309.100.— која је сума расподељена овако на поједине области :

Србија са Црном Гором оптерећена је са дин.	223.662.500.—
Босна и Херцеговина оптерећена је са дин....	79.185.000.—
Далмација оптерећена је са дин.....	22.343.000.—
Хрватска и Славонија оптерећена је са дин.	116.900.000.—
Словеначка оптерећена је са динара	88.118.600.—
Војводина са Сремом оптерећена је са	147.100.000.—

И на посебне непосредне порезе долазе, као и код општих, прирези (прирези, дуговане порезе, интерес на дуговане порезе), који су предвиђени у предрачуну буџета са сумом од 200.000.000.—

Према томе предрачун буџета предвиђа од посебних непосредних пореза укупну цифру од **877.309.100.—** што износи 7.48⁰/₀ од укупног буџетског прихода.

Све непосредне порезе пак, опште и посебне, заједно са прирезима и на једне и на друге, имају дати укупну цифру од **1,828.309.100.—**

или 15.61 % од свих буџетом предвиђених државних прихода.

2. Одступајући од класификације која је усвојена у предрачуну буџета, ми ћемо као посредне порезе обележити : трошарину, царину и монополе.

Приходи из ова три извора предвиђени су у предрачуну буџета укупно са сумом од 4,816.842.000.— од чега долази на :

Приходе од трошарине	766.000.000.—
Приходе од царина	1,688.600.000.—
Приходе од монопола.....	2,362.242.000.—

Трошарински су артикли : шећер, кафа, пиринач, пиво, вино, ликери, коњак, рум, екстракти, есенције и старска уља, свеће, електрично осветлење, калцијев карбит, кресива, алкохол, ракија, сирће и бензин.

Готово цео у буџету предвиђен приход од царина отпада на увозне царине (1,672.100.000.— дин.). Извозне царине, које су у прошлим годинама давале доста велике суме, сада су највећим делом укинуте, тако да се за онај остатак предвиђа свега сума од 16.500.000.— дин.

Монополски су артикли : дуван, цигар-папир, жижице со, петролеум, сахарин, барут и динамит.

Од укупне, буџетом предвиђене суме, скоро једна половина (1,610.500.000. д.) отпада на приход од монопола дувана. За остале монополске артикле буџет предвиђа следеће цифре : од соли 320,295.000.— дин., од петролеума 140,000.000.— дин., од жижица 135,150.000.— дин., од цигар папира 126,197.000.— дин., од барута и динамита 30,000.000.— дин. и од сахарина 100.000.— динара.

Према томе, посредне порезе имају дати као што смо већ казали 4.816,842.000.— дин., што износи нешто више од $\frac{2}{5}$ укупног државног буџета (41.22%).

3. Приходи од такса предвиђени су по буџету са сумом од Динара 1,076.480.000.—

Вредно је споменути да наш закон о таксама, па према томе и предрачун буџета, убраја у таксе многе и многе приходе, које би Наука о финансијама с правом квалификовала као порезе. Ово нарочито важи за многобројне »таксе« које се наплаћују при преносу имовине са једног лица на друго, и које би Наука о Финансијама квалификовала, делимично као порез

на имовину, а делимично као саобраћајне порезе. Ми ово само спомињемо с напоменом, да би било једно благодарно поље рада, да се у једној специјалној студији ово питање марљиво проучи.

4. Приходи приватно правне природе (приходи од државне привреде) треба да даду по буџету за 1927-28. годину суму од 3.847,653.277. динара што износи око $\frac{1}{3}$ (32.92%) укупних државних прихода.

Лавовски део од ове суме на име 2,649.000.000.— дин. отпада на приходе од железница. После железница долазе по реду :

Поште, телеграфи и телефони са	487.000.000.—
Приходи од експлоатације шума и руда са	451.000.000.—
Приходи од новчаних установа (Народна Банка, Државна Хипотекарна Банка, Државна Ликвидациона Банка и Класна Лутрија) са	81.500.000.—
Приходи од државних штампарија у Београду, Сарајеву и на Цетињу са	44.911.729.—
Приходи од државних пољопривредних (угледних) добара и државних пољопривредних школа са.....	44.577.050.—
Приходи од државних непокретних имања (Беље, Тополовац) са	20.735.000.—
Приходи од занатских и индустријских предузећа са	12.881.423.—
Приходи од капитала и фондова са	8.715.001.—
5. Разни приходи предвиђени су у суми од	120.715.623.—
Од ове суме долази : на опште разне ситне приходе (разни приходи по појединим Министарствима) сума од Дин.	73.368.656.—
и на посебне разне ситне приходе (приходи по разним струкама у појединим покрајинама) сума од Дин.	47.346.967.—

II

Ако се упореди предрачун буџета државних прихода за 1927-28. год. са предрачуном буџета за текућу (1926-27) буџетску годину, могу се констатовати извесне, мање или веће разлике и померања у предвиђеним цифрама, која заслужују њда се на има мало задржимо.

Предрачун буџета за 1927-28. годину показује, према предрачуну за 1926-27. год., мањак у приходима, који мањак достиже цифру од 814.000.000.— динара. Вредно је да се запитамо : код којих се извора појављује мањак у приходима ; услед чега је тај мањак наступио ?

1. Принос од општих непосредних пореза, предвиђен у суми од 951.000.000.— дин., показује, према приносу предвиђеном у буџету за 1926.-27. годину, вишак од 25.900.000.— дин.

Готово цео вишак (25.000.000.— дин.) долази услед повећане порезе на приход од телесног рада ⁽¹⁾; остатак (у суми од 900.000.— динара) преставља повећање прихода од војнице.

Све остале опште непосредне порезе (пореза на пословни промет, инвалидска пореза, пореза на чиновничке плате), као и сви прирези од општих непосредних пореза остали су непромењени т.ј. са истим цифрама и у једном и у другом предрачуну буџета.

Посебне непосредне порезе по предрачуну буџета за 1927-28. годину показују према буџету за 1926-27. укупан мањак од 46,029.665.— дин.

Мањи приходи предвиђени су : код Војводине за 55,700.000.— дин. ; код Босне и Хрцеговине 6,053.665, и код Хрватске и

¹⁾ На основу чл. 56 Финансијског Закона за 1925 замењене су посебне непосредне порезе на принос од телесног рада општом непосредном порезом на телесни рад.

Принос од ове опште непосредне порезе дао је при наплати знатно већу суму од укупног збира посебних пореза, јер су, с једне стране, раније постојећа ослобођења делимично укинута, док су с друге стране садашње пореске стопе према ранијим повећане.

Замена посебних пореза на телесни рад са једном општом порезом извршена је као што смо казали априла 1925. г. и имала је ступити у живот 1. апр. 1925, али, из нама непознатих разлога, у предрачуну буџета за 1926-27 годину та замена није изражена у цифрама. Што се тиче наплате порезе она се наплаћује и сада по буџету за 1926/27 као општа непосредна пореза (а не као посебна), — тако да овде имамо *de facto* само повећање према предрачуну буџета, али не и према стварно наплаћеној порези : цифра од 25,000.000.— дин., унета у предрачун буџета за 1927/28 годину унета, је према резултатима наплате у току ове буџетске године.

Сличан је случај и код повећања цифре код војнице. У предрачуну буџета за 1925/26 год. предвиђено је свега 100.000.— дин. од ове порезе. Стварно пак наплаћује се сваке године између 850,000. и 1,100.000 ; и на основу тих резултата у новом предрачуну буџета предвиђена је средња цифра од 1,000.000 динара. Зашто је у прошлом предрачуну буџета било предвиђено онако мала цифра (само 100.000), није нам познато ?

Славоније 3,500.000.— дин. Томе на супрот предвиђа нов предрачун буџета вишак код посебних непосредних пореза у Србији и Црној Гори за 18.804.000.—, и у Далмацији за 420.000. д. Да споменемо најзад да су посебне непосредне порезе у Словеначкој предвиђене у буџету за 1927-28 годину са истом цифром као и у предрачуну буџета за 1926-27. годину (88,118.600.— динара).

Мањак предвиђен у предрачуну буџета за 1927-28 годину јавља се, највећим делом, као последица укинуте порезе на имовину (у Војводини и у Хрватској) ⁽¹⁾. Пореза на имовину укинута је чл. 64. фин. зак. за 1925., што значи да је она требала да дође до свога изражаја и у предрачуну буџета за 1926.-27. год. ; али из нама непознатих разлога то није учињено : у предрачуну буџета за 1926-27. годину избрисан је само назив тих позиција, док је цифра буџетских прихода остала у предрачуну буџета у позицији доходарине.

Поред овог разлога на смањење цифре у предрачуну буџета за 1927-28. имало је утицаја и тачније сазнање о величини стварно наплаћених пореза у ранијим годинама. Ствар је у овоме. При изради буџета за 1926-27 годину Министарство Финансија имало је много мање података о стварном наплаћени посебним порезама ; оно је живело у заблуди, да посебне непосредне порезе у поменутих областима дају веће приходе, и благодарећи тој заблуди у предрачуну буџета предвиђени су ранијих година цифре које стварно нису биле никад реализоване. Сада Министарство Финансија има много потпуније податке о стварно наплаћеним порезима, и на основу тих података оно сада предвиђа мање цифре, за које има разлога веровати да ће у пракси бити и остварене.

Да споменемо, најзад, да су цифре посебних непосредних пореза у новом предрачуну буџета претрпеле извесна смањења и с погледом на велику цифру дужне порезе, као и велики број наплата егзекутивним путем.

С обзиром на велику цифру дуговане порезе Министарство Финансија с правом рачуна, да се већи или мањи проценат дуговане порезе мора отписати ; и томе следствено оно смањује у новом предрачуну буџета своје превизије, у жељи да у идућој го-

¹ Пореза на имовину била је предвиђена у буџету за 1926/7 (заједно са прирезом) у суми од 55,000.000.— динара.

дини има мању порезу на дугу, односно у жељи да не мора вршити отписе (дуговане) порезе.

Из свега до сада изложеног, могао би се, у погледу на посебне непосредне порезе, донети следећи закључак: у предрачуну буџета за 1927-28. год. предвиђен мањак (према предрачуну буџета за 1926-27) јавља се: делимично као последица укинуте порезе на имовину, а делимично као последица марљивијег обрачунавања буџетских превизије т. ј. раније сувише оптимистички прављене превизије кориговане су према стварно наплаћеним порезама, те је израђен буџет који више одговара стварности.

2. Посредне порезе (трошарина, царине, монополи) предвиђене су по предрачуну буџета за 1927-28. у укупној цифри од 4,816.842.000.100.— дин., што према предрачуну буџета за 1926-27, представља мали мањак у суми од 8,708.000.— дин.

Мањак се показује само код прихода од монопола, и он износи 62,258.000.—; друге две врсте посебних пореза — трошарина и царине — показује према предрачуну буџета за прошлу годину вишак, и то: трошарина у суми од 15.000.000.— дин. а царина у суми од 38,550.000.— дин.

Мањак предвиђен код монополских прихода само је привидан: он се јавља као последица неједнаког књижења у једном и другом предрачуну буџета. Предрачун буџета за 1927-28. годину књижио је приход од монопола по одбитку процената који се даје продавцима односно великозакупцима; предрачун буџета за 1926-27. год. књижио је монополске приходе не одбијајући тај проценат, и с тога је у њему био повећан за тај износ и бруто приход и бруто расход.

При једнаком књижењу т. ј. да је се у једном и у другом предрачуну буџета књижило на један исти начин (па било са одбитком или без одбитка, тога процента) монополски приходи у предрачуну буџета за 1927-28. годину показали би, према предрачуну за 1926-27, не мањак од 62,000.000.— већ вишак од прилике 40,000.000.— дин.

Стварни мањак јавља се само код прихода од монопола соли, јер је овде укинута такса од 0.50 по килограму, услед чега се приход од монопола соли знатно смањио (са 60.000.000.— динара.)

3. Приходи од такса у предрачуну буџета за 1927-28. годину предвиђени су према предрачуну за 1926-27. са мањком од 42,520.000.— динара.

Овде имамо посла са једним стварним смањењем државних прихода. Укупан износ такса наплаћен за први шест месеци ове буџетске године мањи је од износа наплаћеног за исто време у прошлој буџетској години, (око 25 мил.) као и од суме предвиђене у буџету за то време, (око 20 мил.) је те Министарство Финансија сматрало за опортуно, да своје превизије доведе у хармонију са стварно наплаћеним сумама, па их је томе следећено у новом буџету редуцирало.

4. Приходи приватно правне природе (од државне привреде) предвиђени су у предрачуну буџета за 1927-28. год. са мањком од 734,541.890.— динара према цифри у буџету за 1926-27. год.

Овај мањак појављује се код следећих позиција :

Код железничког саобраћаја	201,000.000.—
Код железничких радионица	325.700.000.—
Код осталих предузећа при Министарству Саобраћаја (речна пловидба аутомобилски са- обраћај, експлоатација шума и импрегнасање грађе и т. д.)	27,227.000.—
Код експлоатације државних рудника	129.698.448.—
Код експлоатације државних шума	49,906.466.—
Код пошта, телеграфа и телефона	13,000.000.—
Код државних занатлијских и индустријских предузећа [.....	37,394.402.—

На супрот овој, код већине прихода приватно-правне природе показаној тенденцији смањења, неки приходи ове врсте предвиђени су у буџету за 1927/28 годину са малим вишком као на пр. : приходи од пољо-привредних добара и школа (вишак 25,650.972 дин.) ; новчане установе (вишак 15,671.004.— дин.) ; и државна добра (вишак 10,000.000.— дин.)

Испитујући разлоге који су диктовали да се превизије у буџету за 1927-28. год. унесу са мањим цифрама но у буџету за 1926-27. год. долази се до извесних сазнања која заслужују да их овде укратко изложимо.

Један добар део овога мањка, од прилике 50%, чисто је рачунске природе : буџет за 1927-28 заводи за поједине позиције друкчије књижење, те се услед тога појављује мањак и у приходима и у расходима. По овој основи смањен је приход код железничких радионица: У предрачуну буџета за 1926-27 го-

дину вредност за оправљање железничких вагона и локомотива књижена је : као расход код железничког саобраћаја а као приход код железничких радионица ; и једно и друго у суми од по 325.700.000.— дин. У предрачуну буџета за 1927-28 год. железничке радионице третирају се као саставни део железничког саобраћаја и услед тога вредност за оправљање вагона и локомотива не књижи се ни као приход ни као расход. Тиме је наравно у предрачуну буџета смањена укупна цифра и прихода и расхода са сумом од 325.700.000.— дин.

С друге стране, превизије у буџету за 1927-28 годину смањене су добрим делом и због тога што је тачније сазнање о стварно наплаћеним приходима у току последње две-три године показало. да цифре превидђане у ранијим предрачунима буџета нису стварно никада наплаћене у том износу већ увек мање. Овај случај имамо код највеће позиције из ове групе, на име код прихода од железничког саобраћаја: У предрачуну буџета за 1926-27 предвиђена је била цифра од скоро динара 3,000.000.000.— ; накнадно пак утврђено је, да су железнички приходи и у најбољим годинама достигли цифру од динара 2,700.000.000.— док су се нормални приходи од железничког саобраћаја кретали око 2,500.000.000.— динара. При изради буџета за 1927-28 годину обратило се много више пажње на стварно реализовање прихода у току последње две-три године и на основу тога предвиђене су у буџету цифре, које стоје у вези са оствареним приходима из ранијих година и тенденцијама које се из њих дегажирају.

Најзад, и то вреди нарочито нагласити, код извесних државних предузећа, као на пр. код рудника, код шума, и код занатских и индустријских предузећа, појављује се у току последње буџетске године, осетно смањење прихода не само према цифрама које су биле у буџету предвиђене, већ и према цифрама које су ранијих година биле стварно реализоване. Ово је последица наступеле слабије економске коњуктуре. С обзиром на ово, Министарство Финансија сматрало је као захтев опрезности да у новом буџету предвиди знатно ниже цифре но у буџету за 1926-27 год.: предпоставља се да ова слаба економска коњуктура може још потрајати, и да приходи из тих извора неће бити већи од оних, који се сада стварно реализују и који су знатно мањи но буџетом предвиђени приходи. — Томе следствено нов буџет предвиђа и овде знатно ниже цифре.

III

У излагању које претходи изнели смо цифре предвиђене у предрачуну буџета за поједине врсте државних прихода, те цифре ми смо упоредили са цифрама предвиђеним у буџету за 1926-27 год. а донекле и са цифрама односно са стварно наплаћеним приходима из ранијих година. Сада нам још преостаје да на основу свега тога учинимо неке критичке опсервације и да извучемо извесне закључке.

Прелазећи на овај посао нагласићемо одмах, да нам није намера да дајемо детаљну студију о буџету државних прихода; у место тога ми се ограничавамо за овај мах само на два-три проблема, који су по нашем мишљењу врло акутни и који као такви заслужују да им се поклони нарочита пажња.

1. Укупни државни приходи предвиђени су, видели смо, са сумом од 11,690.000.000.— динара. Од ове суме долази: на непосредне порезе 1,828.309.100 или 15.61%; на посредне порезе (с монополама) 4,816.842.000 или 41.22%; на таксе 1,076.480.000.— дин. или 9.21%; на приходе приватно правне природе (од државне привреде) 3,847.653.277 или 32.92%; и на разне ситне приходе 120,715.623 или 1.04%.

Да ли се оваква структура државних прихода, са чисто буџетског гледишта, има обележити као добра или као рђава?

Дугогодишње искуство у свима државама, као и марљиво проучавање кретања (растења и опадања) појединих врста државних прихода дали су извесне резултате, који су врло значајни за горе постављено питање. Утврђено је, на име, да поједине врсте државних прихода не показују исту постојаност и стабилност: једне су врсте много стабилније друге опет много променљивије, — што се осећа нарочито при променама политичке или економске коњуктуре.

Највећу стабилност показују приходи од непосредних пореза. При нормалним приликама они се полако али стално повећавају; при ненормалним приликама (политичке или економске кризе) они показују врло јак отпор т. ј. смањење ових прихода, ако и у колико наступи, далеко је мање него код других врста државних прихода. Шта више, ако је оптерећење путем непосредних пореза било са релативно малим пореским стопама, онда ће ове порезе бити сасвим постојане и у критичним временима.

Далеко мању стабилност показује приходи од посредних пореза. У место стабилности они су јако променљиви према приликама : дају повећане приходе при повољним а смањене приходе при неповољним приликама. Јача или слабија променљивост зависи у првом реду од извора порезаних објеката : ако су порезани артикли апсолутно потребни, онда ће променљивост бити мања; на против, она може бити врло велика код артикала који су предмет луксузне потрошње.

За приходи од такса теже је утврдити неко стално правило, из простог разлога, што сви законодавци, па то је случај и код нас, квалификују као таксе и оне приходе који са таксама немају никакве везе. Ти приходи, који су погрешно убрајани у таксе, показују већу или мању стабилност према томе, да ли по својој природи улазе у непосредне или пак у посредне порезе. Праве таксе пак т. ј. приходи које држава наплаћује од појединаца као еквивалент за услуге које им пружају државне институције, — показују у овом погледу велику сличност са посредним порезима т. ј. повећавају се при повољним, а јако опадају при неповољним економским приликама.

Најмању стабилност односно највећу променљивост показују приходи приватно правне природе т. ј. приходи од државних предузећа : слично приходима појединих предузимача ови приходи могу при рђавој коњукутури да покажу врло јака подбацивања, па евентуално и да потпуно изостану.

Једва је и потребно нагласити, да већа или мања стабилност односно јача или слабија променљивост појединих врста државних прихода, не може остати без утицаја на државно буџетирање. За буџет у коме предоминирају приходи из стабилних (постојаних) извора, дакле за буџет у коме предоминирају приходи од непосредних пореза, много је лакше правити буџетске превизије но за оне буџете, у којима предоминирају приходи из оних извора који су према коњукутури нестални и променљиви. Код ових последњих буџета постоје увек једна од две опасности: (1) или да буџетом предвиђени приходи подбаце — ако су превизије прављене са много оптимизма у погледу на економску коњукутуру — и да услед тога многи државни расходи буду избрисани, а односне државне потребе остану незадовољене (или да и те потребе буду задовољене али по цену буџетског дефицита); (2) или да стварно наплаћени приходи буду знатно већи од оних који су буџетом предвиђени — ако

су буџетске превизије прављене са много песимизма у погледу на економску коњуктуру — и да услед тога буџет покаже велике суфиците, што са своје стране редовно изазива луксузно и нерационално трошење државних прихода.

Једном речју државни буџети, у којима преобладају приходи од непосредних пореза, дакле из оних релативно постојаних и стабилних извора, имају много сигурнију основу за државне финансије, од буџета у којима преобладају приходи од посредних пореза, такса и државних превредних предузећа, јер су сви ови приходи врло променљиве природе.

Ако посматрамо наш буџет са овога становишта, слика коју добијамо не може се означити као задовољавајућа. У нашем буџету, као што смо видели, стабилан елемент, т. ј. непосредне порезе, заступљен је са свега 15.61%; цео остатак у 84.39% престављен је оним непостојаним (променљивим) извором прихода, на име: 32.92% прихода приватно правне природе (од државне привреде) — дакле прихода који су према коњуктури врло осетљиви; а 51.57% из посредних пореза и такса, дакле опет из прихода који су више или мање променљиви.

Из овога излази да се ми налазимо готово увек у опасности или да гледајући оптимистички на економску коњуктуру, правимо буџетске превизије које се неће остварити, и самим тим довести нас до буџетског дефицита односно до брисања у буџету предвиђених расхода и до незадовољења у буџету предвиђених потреба; или пак да правимо буџетске превизије врло опрезно и са претераним песимизмом, па да се на крају године појаве буџетски суфицити са опасношћу луксузног и нерационалног трошења.

Овако стање не може се обележити као добро, и задатак је финансијске политике да се и једна и друга горе споменута опасност отклони, или бар ублажи.

Радикалан и једини лек за отклањање те опасности лежи у промени структуре нашега буџета: Процент стабилног елемента у буџету, дакле проценат прихода од непосредних пореза, има се повећати, а проценат оног променљивог елемента, приходи из посредних пореза, такса и државне привреде, мора се смањити.

Али, и то се мора нагласити, овај циљ може се постићи само путем једне корените пореске реформе, а пореска реформа, као

што је то познато, долази у ред оних финансијских мера, за чије је извршење потребан увек извесан дужи период времена, и која, и кад буде извршена, не даје одмах свој пун ефекат већ полако и постепено.

С обзиром на ово, поставља се за нас један нов проблем који гласи : хоћемо ли за време док се пореска реформа не изврши и док не буде дала свој пун ефекат оставити стање као што је т. ј. оставити увек опасност од буџетског дефицита или суфицита, или је можда целисходније, да у међувремену предузмемо какав палијатив, какву привремену меру, која би нам још сада могла ту опасност ублажити т. ј. сачувати нас и од буџетског дефицита односно од нерационалног брисања буџетских расхода, и од буџетског суфицита, односно од луксузног и нерационалног трошења ?

Ми постављамо ово, по нашем мишљењу врло крупно питање, у жељи да му меродавни фактори поклоне пажњу коју оно заслужује. Са своје стране, и без претензија да дајемо дефинитивно решење, ми ћемо изнети два предлога, која би се по нашем мишљењу могла узети у оцену.

Ако би се као полазна тачка за наше државне финансије узео принцип : избећи по сваку цену буџетске дефиците, онда би се као привремена мера имало употребити следеће. Израђујући буџет државних прихода, Министарство Финансија имало би правити своје превизије са највећом опрезношћу т. ј. оно би, водећи рачуна о великом проценту нестабилног елемента у државном буџету као и о економским приликама које су још неизвесне и које могу сваког момента довести до рђаве коњуктуре, — имало предвидети у буџету само онолике цифре, које се и при рђавој економској коњуктури могу увек остварити. Према овако добијеном буџету државних прихода има се израдити и буџет државних расхода, који би наравно морао претрпети знатна смањења. Овако поступајући потпуно би се отклонила опасност од буџетског дефицита. Опасност од суфицита остала би, и да услед овога не би дошло до луксузног и нерационалног трошења, цео суфицит имао би се употребити на отплату државних дугова.

Као друга мера могло би се узети у оцену питање о изради два буџета расхода : један који би био потпуно покривен буџетом прихода, који се и при најгорој коњуктури могу реализовати, и у који би буџет ушле оне врсте државних потреба

које су неопходне и које се као такве не могу ни брисати ни одлагати. Поред овог буџета расхода, израдио би се и један други, назовимо га евентуални буџет расхода, у који би били унети расходи за оне врсте државних потреба, које су и ако корисне ипак мање прешне, и које се по нужди могу делимично или у целини и брисати и одлагати, — једном речју буџет који би био извршен само тада и само у толико, када и у колико стварно наплаћени приходи то дозвољавају. Са овом поделом буџета расхода у два дела опасност од буџетског дефицита била би потпуно отклоњена ; што се тиче оне друге опасности — брисање односно редуцирање буџетом предвиђених расхода та опасност не би била потпуно отклоњена, али би она била знатно ублажена, јер би се то редуцирање вршило са једним унапред одређеним планом, а не од ока и од случаја на случај, као што се то данас чини.¹

2. У нашој дневној и повременој штампи говори се врло много о неједнакости и неравномерности пореског оптерећења. Тврди се на име, да су поједине покрајине *неједнако* оптерећене државним порезама ; тврди се, с друге стране, да су поједине групе пореских обвезника *неравномерно* порезане и да се при одмеравању пореза на појединце не води довољно рачуна о њиховој пореској снази.

Како стоји ово питање, да ли би и шта требало предузети у овом погледу ?

Тврђење о неједнаком пореском оптерећењу појединих покрајина заснива се на томе факту, што у покрајинама постоје још разни (неједнаки) порески системи, које је наша Краљевина наследила. Из овога факта изводи се закључак који је, морамо

¹ Колико нам је познато, Министарство Финансија спомаже се и данас на један сличан начин, али на начин који не може издржати критику ни са правног ни са финансијског гледишта.

Доведено услед тога, што стварно наплаћени приходи дају мање цифре од оних које су у предрачуну буџета предвиђене, у немогућност да изврши све у буџету предвиђене расходе, Министарство Финансија предузима данас врло често следеће две мере : 1. не врши исплату државних обавеза које су скадирале ; 2. не отвара кредите, односно отвара их само делимично, својим колегама и ако су ти кредити буџетом предвиђени.

Обе су ове мере врло незгодне. Она прва убија државни кредит и углед ; она друга манифестује се врло често у нерационалном задовољењу државних потреба.

признати, врло логичан : да разни (неједнаки) порески системи морају имати за последицу неједнако пореско оптерећење.

У овом тврђењу, које је као што рекосмо врло логично, има нечега тачног. Из неједнаких пореских система резултира по правилу већа или мања неједнакост пореског оптерећења. Али, и то се мора нагласити, тежиште питања није у томе дали постоји неједнакост у опште ; већ у томе колика је она. И у том погледу ми можемо тврдити, без бојазни да ћемо бити демантовани, да неједнакост пореског оптерећења појединих покрајина, ако она у опште постоји није велика и нема готово никакав практичан ефекат.

Нека нам је дозвољено да ово тврђење са неколико речи објаснимо.

Неједнакост пореског оптерећења по основи разних (неједнаких) пореских система изражена је у државном буџету у оптерећењу путем тако званих посебних непосредних пореза, — јер су све остале порезе (опште непосредне порезе, посредне порезе, таксе) једнаке за целу државну територију. Укупан приход од посебних непосредних пореза, као што смо видели, предвиђен је у предрачуну буџета за 1927-28 годину са цифром од 877.309.100.— динара, што према укупном пореском терету од 7,842.346.723.— дин. представља свега 11⁰/₀. Према томе и кад би у погледу посебних непосредних пореза постојале и најгрубље неједнакости, — та неједнакост не би могла бити страшна, јер све те порезе представљају тек једну десетину укупног пореског оптерећења. Наравно, да се та неједнакост знатно смањује, када се има на уму да је у току последње две три године Министарство Финансија трудило и исправило најгрубље неједнакости по овом основу.

Али негирајући тачност односно практичан значај тврђења о неједнаком оптерећењу појединих покрајина путем државних пореза, морамо одмах нагласити, да је повика у томе погледу разумљива, па донекле и основана, само што извор те неједнакости не лежи у државним већ у самоуправним порезама. Позната је на име чињеница, да су самоуправни порези и прирези посве неједнаки, и да они достижу у појединим општинама невероватно високе цифре. Случајеви да самоуправне порезе и прирези достижу 1000⁰/₀ од државних пореза не представљају никакву реткост, а има доста примера, где су ти проценти и много већи (2000, 3000 па и 4000⁰/₀). И сигурно је да се нећемо

преварити кад кажемо да је ова велика неједнакост самоуправног пореског оптерећења извор и разлог за повике на висину и неједнакост државних пореза : порески обвезник осећа велико пореско оптерећење ; он констатује да је то пореско оптерећење неједнако; и пошто не може увек да одвоји државне порезе од самоуправних, он баца сву кривицу на оне прве.

Приговор о неравномерном пореском оптерећењу појединих група пореских обвезника, и о томе да се при одмеравању пореза на појединце не води довољно рачуна о њиховој пореској снази, — може се, с обзиром на раније дату структуру нашега буџета, овим обележити као тачан. Утврђена је, на име, чињеница да се равномерно пореско оптерећење т. ј. прогресивно порезивање пореских обвезника јаче пореске снаге даје спровести са задовољавајућим резултатима само код пореза по дохотку. Код пореза по приносу прогресивно порезивање спроводи се много теже, а код посредних пореза и такса оно је могуће само по изузетку ; шта више овде је готово нормална појава да су порески обвезници слабије финансијске снаге сразмерно јаче оптерећени тако да се место праве често добија обрнута прогресија.

Посматран са овога становишта наш порески систем не може се ни из далека таксирати као добар. Код нас преовлађује оптерећење посредним порезама и таксама, дакле порезама код којих је место праве обрнута прогресија ; код непосредних пореза преобладају порезе по приносу, дакле порезе код којих се прогресија тешко спроводи ; порезе по доходу, где је могуће прогресивно порезивање постоје код нас само по изузетку, као допунске порезе. На основу свега овога слободан је закључак, да је принцип равномерног порезивања код нас још врло далеко од остварења.

Из свега овде изложеног финансијски политичар мора узети у рад следеће задатке.

а) Да путем пореске переквације отклони и онај остатак неједнаког пореског оптерећења појединих покрајина. У првим годинама после уједињења ова неједнакост морала је, по сили околности, постојати ; данас после пуних 8 година њој више нема места.

б) Да заведе више реда и много јачу контролу у погледу самоуправних пореза и приреза, и да на тај начин отклони и сувише велико као и сувише неједнако оптерећење ове врсте.

Ово у толико пре што одавде могу произаћи врло велике незгоде и за саме државне финансије.¹

в) Да путем пореске реформе отклони односно што је могуће више ублажи неравномерно оптерећење појединих пореских обвезника које је данас и сувише велико.

3. У последње време говори се врло много, и често пута и са меродавних места о томе : да је наш порески обвезник преоптерећен порезом, коју не може више да поднесе ; да пореско оптерећење треба смањивати ; и да с тиме у вези треба смањивати и државне расходе.

Како стоји ово питање ? Да ли и шта треба предузети у овом погледу ?

Непосредан и најбољи доказ о величини и јачини пореског оптерећења могао би се добити из цифара о величини националног дохода и из студија и анкета о процесу преваљивања пореза. Ако се зна величина националног дохода ; и ако је путем студија и анкета проучаван процес преваљивања за поједине врсте пореза ; онда се на основу тога може са доста сигурности говорити и о јачини пореског оптерећења уопште као и о оптерећењу појединих група пореских обвезника.

Нажалост код нас нема никаквих сигурних података ни у једном ни у другом питању. Ми немамо цифара о величини националног дохода ; још мање да је неко проучавао и правио анкете о процесу преваљивања код појединих врста пореза, а без тога не може бити ни говора о неком непосредном доказу којим би се утврдила јачина пореског оптерећења односно преоптерећења.²

У оскудици података који би нам дали непосредан доказ за питање које нас интересује, ми се морамо, по нужди, задо-

¹ У овом погледу требало би узети у проучавање питање о подели пореских извора (објеката) између државе и самоуправних тела. Пореска политика самоуправних тела, заснована искључиво на прирезима уз државне порезе, показала се у пракси као незгодна, те се у последње време чине покушаји да самоуправна тела добију самосталне пореске изворе.

² У дневним листовима налазимо чланке са цифрама о величини националног дохода. Цифре које су дате не могу претендовати ни на какву сигурност ; оне су конструисане са више или мање умешности и духовитости, али су по свој прилици врло далеко од тачности. Ми због овога не чинимо никакав прекор писцима тих чланака : тих цифара нема, и ми само можемо пожелети да статистика поклони овом питању већу пажњу, те да у што скоријој будућности можемо располагати бар са приближно тачним цифрама.

вољити са извесним чињеницама из којих се посредним путем могу доносити закључци о величини и јачини пореског оптерећења. Те су чињенице кретање, стварно наплаћених пореских сума у току последње две-три године ; проценат дужних (не-наплаћених) пореза ; и број егzekутивних наплата. Из података који се односе на овде побрајане чињенице долази се до извесних сазнања, које ћемо овде укратко саопштити.

Код општих непосредних пореза, као што смо већ раније изложили, осећа се извесна стагнација : укупан порески износ нити расте нити опада. Изузетак од овога правила показује свега пореза на телесни рад, која се, после прелаза од посебних у опште непосредне порезе, знатно повећала, повећање је дошло, као што смо видели, због тога, што су раније постојећа ослобођења делимично укинута, и што су пореске стопе повећане.

Посебне непосредне порезе, ако посматрамо износ тих пореза за све покрајине укупно, дају нам исту слику т. ј. и оне су стационарне. Та се слика нешто мења ако се узме у посматрање свака покрајина посебице : код неких покрајина (Србија, Црна Гора, Далмација) посебне непосредне порезе показују још увек слабу тенденцију повећања, док друге покрајине, нарочито Војводина, показују јако опадање у приносу од посебних непосредних пореза.

Посредне порезе, ако се посматра њихов укупан износ у апсолутним цифрама, показују слабо повећање ; али се ова слика мења, ако се узме у обзир релативан износ ових пореза т. ј. ако се принос од непосредних пореза доведе у везу са бројем становника. У том случају могло би се пре говорити о смањењу него о повећању код ових пореза ; јер је проценат повећања пореза мањи од процентуалног повећања становништва.

Напомиње се, да је ово релативно опадање пореског приноса код појединих врста посредних пореза посве неједнако. У овом погледу од великог је интереса врло јако опадање у приходу код трошарине на алкохол, нарочито од пре 5—6 месеци. Ово је појава којој се мора поклонити највећа пажња, јер ако би било тачно, као што то изгледа, да ово долази услед кријумчарења ракије из оних области у којима није заведена трошарина на ракију, онда се самим тим ово питање ставља на дневни ред.

Што се тиче прихода од таксе, оно у последње време показују осетно смањење и у апсолутној и у релативној цифри.

С друге стране важна је констатација, да се цифре дугованих пореза повећавају, и да се намеће питање о отпису пореза заосталих на дугу. Исто тако значајна је и појава да се стално повећава и број наплата пореза егзекутивним путем.

Све су то чињенице које нас морају озбиљно забринути. Из дугогодишњег искуства на овоме пољу утврђено је, да овакве појаве долазе из два узрока на име : 1. или што је пореско оптерећење достигло максимум преко кога се не сме даље ићи ; 2. или пак због тога, што су пореска администрација и порески систем јако дефектни.

Подаци са којима располажемо не дају нам могућност, да са сигурношћу утврдимо, да ли је код нас по среди један или други узрок ; али мислимо да се нећемо преварити кад кажемо, да код нас највероватније делују оба узрока скупа. Но, и за нас је ово врло важно, било да је по среди један или други узрок, привремени лек односно привремене мере које се имају предузети једне су и исте.

У циљу отклањања горњих појава — а њих треба отклонити што пре — имају се предузети следеће мере :

а) Има се престати са повећањем пореских терета, и извршити, у колико је то могуће, смањење бар оних пореза које се најтеже осећају. С тим у вези, наравно, мора престати и повећање државних расхода, односно мора се по потреби извршити и њихово редуцирање.

б) У исто време имају се предузети најенергичније мере за поправку пореске администрације, и приступити реформи нашег пореског система.

Резултати овако предузетих мера показаће нам убрзо да ли је по среди један или други узрок ; па ће нам самим тим показати шта нам треба даље радити.

Јер ће, после извршене поправке у нашој пореској администрацији, и после реформе нашег пореског система, наступити једно од двога : 1. Или ће наступити повећање укупног пореског приноса — доказ да је само други узрок био по среди — и у том случају ми ћемо смети понова помишљати на повећање државног буџета ; 2. Или ће порески приходи и после тога остати стационарни — доказ да је збиља по среди претерано велико пореско оптерећење — и у том случају мора доћи знатно редуцирање државних расхода.

Да завршимо једном кратком напоменом.

Наше послератно буџетирање одликује се двома, не баш много лепим особинама.

1. Наши буџети — у колико су они у опште израђивани, јер се често финансирао и без буџета — рађени су врло немарно : цифре прихода конструисаване су »по слободном убеђењу«, не водећи много рачуна о томе, да ли ће оне и стварно бити наплаћене ; исто тако произвољно је утврђен и буџет расхода, при чему се још унапред рачунало са ванредним и накнадним кредитима.

2. Завршни рачуни нису уопште израђивани, па наравно нису ни пред Скупштину долазили, тако да је Парламент имао да гласа за један буџет, чију реалност није био у стању да процењује.

При изради буџета за 1927-28 годину учињен је — у колико смо имали прилике да га проучавамо, израђујући овај чланак — у погледу на оно прво питање, знатан корак унапред. Буџет прихода рађен је доста марљиво : у место произвољних цифара у буџет су унете цифре, које се ослањају на стварно реализоване приходе у току последње две-три године. Овај буџет је, дакле, реалнији од својих претходника; и ако се наша привредна коњуктура не погорша, те не наступи подбацивање код оног променљивог елемента у буџету, онда имамо пре свега надати се, да ће буџетом предвиђени приходи, бити и остварени.

Желети је да се, у погледу на оно друго питање, учини сличан напредак, — желети је, на име, да Министарство Финансија изради завршне рачуне за последње 2—3 године и да их поднесе Народној Скупштини.

Нама је врло добро познато да подаци, којима Министарство Финансија располаже, нису, ни у погледу тачности ни у погледу потпуности, беспрекорни ; али нам је у исто време познато и то, да ће Министарство Финансија морати још дуго чекати, ако жели да добије апсолутно тачне и потпуне податке. Према томе Министарство Финансија учинило би, по нашем мишљењу, врло добро, да се засада задовољи са подацима које има, и да на основу тих података — уз поправке и верификације које су и нужне и могуће — изради завршне рачуне. И уз недостатке и мане које ће тако израђени завршни рачуни имати, они ће ипак бити много кориснији од сада несређених података, које су неприступачни и за Парламент и за публику.

Д-р ХУГО ХОЛЦМАН и Е. П.

Вициналне железнице у нашој земљи

Увод

Многе вициналне пруге које су на подручју бивше аустро-угарске монархије имале значај подређене или чисто секундарне линије, добиле су стицајем нових политичких и господарствених прилика важност *главних* пруга у мрежи жељезница наше државе. Јер док је главни смјер у бившој угарској краљевини ишао од севера на југ, сада је главни смер од запада на југо-исток. Тако су на пример вициналне пруге: Осијек—Нашице Нова—Капела, Носковци—Слатина—Нашице, Крижевци—Бјеловар—Вировитица, Цапраг—Карловац—Бубњарци, Дугосело—Новска и Чаковец—Загреб добиле значај изравних спојних (транзитних, пруга и тим се далеко уздигле над ниво жељезница уског, локалнога значаја.

Вициналне железнице спадају, дакле без сумње у оне прворазредне господарствене институције, које за нашу привреду и државу значе једну велику добит. Остављајући за сада на страну приватне жељезнице у Словенији у дужини од по прилици 400 км, о којима ће бити на посебном месту говора, ми ћемо се у првоме реду осврнути на вициналне железнице на подручју бивше Угарске заједно са Хрватском и Славонијом. Оне данас представљају куд и камо већу вредност него у време, кад су се градиле. У тих од прилике 2800 км. вициналних жељезница уложила се у раздобљу од год. 1886—913. свота од 247,566.700.— златних круна, дакле *округло* $\frac{1}{4}$ милиарде *круна*. Тај је огромни капитал набављен емисијом *основних* дионица у износу од 41,157.800. круна и *првенствених* дионица у износу од 199,864.460.— к. Основне дионице преузеле су као протувредност привоса за изградњу жељезница већим делом државне, самоуправне и локалне установе, док су првенствене дионице биле скоро у целости пласиране код новчаних завода, нарочито мађарских, немачких, а деломично и швицарских и низоземских.

Нема сумње, како каже један стручњак, да ова по државу и јавно господарство једнако важна имовина изискује тачно одређене и поуздане правне и финансијске односе спрам државе, јер само на тај начин може да испуњава своју велику улогу у господарственој политици државе.

Од целокупног броја жељезничких пруга на крају године 1925.¹ у дужини од 10.011 км било је:

железница са нормалним колосеком од	1,435 м	6,756.7 км
железница са узаним колосеком од	0.76 м	2,525.2 км
железница са узаним колосеком од	0.60 м	545.9 км
железница са узаним колосеком од	1 м	183.5 км

Осим тога на главним пругама било је 274 км. са дуплим колосеком.

Од ових железница припадало је држави 6.180.4 км., 42 вициналним друштвима 2.800.2 км., приватним подuzeћима 1.030.7 км. У последњем броју укључене су и т. зв. »Јужне железнице« од 530.8 км., које су у Септембру 1923 на основу Римскога споразума, који је санкционисан финансијским законом за год. 1924-25, предате нашој држави. Било је дакле године 1925. државних железница 61.8%, а приватних 32.2%. У приватној режији налазило се међутим, само 882.6 км. (9%), док у државној режији 9.130.7 км., што чини 91% свеукупне жељезничке мреже. Од ослобођења до данас ми смо, према експозеу министра саобраћаја, Др. Васе И. Јовановића на конференцији представника привреде, технике и војске о жељезничкој мрежи одржаној у Београду дне 17. новембра 1926. год., изградиле 517 км нормалних пруга, 110 км. пруге уског колосека 76 м и 140 км уских пруга 60 см, дакле укупно 767 км са трошком од 914 милијуна динара.

I

Питање вициналних железница до данас није скинуто са дневнога реда, Изгледа, међутим, да се влада озбиљно спрема, да се реши једне велике задаће и *једне још веће дужности*. Не смије се наике прећи преко тога, да је наша држава у једну руку избегавала уређење одношаја између власника вициналних железница и државе, док је у другу руку њима одузела сваку власт над њиховим добрима тиме, што је та добра третирао као добра непријатељских поданика и ставила под секвестар.

Циљ је ове расправе, да прикажемо стање правних и пословних односа вициналних железница према држави прије рата и послеје рата, затим да испитамо, који су главни моменти — у правном и финансијалном погледу —, који би имали доћи у обзир при коначном регулисању питања. Имат ћемо прилику,

¹ В. „Економист“ 1925 број 3.

осврнути се и на настојања других т. зв. наследних држава, да реше овај крупни проблем.

Није лако улазити у ову материју, јер о њој није писано скоро ништа и добити од мјеродавних фактора тачне податке, скоро је немогуће. Ми ћемо дакле изнети само главне мисли водиље и нарочиту важност полагати на правну страну — све то, разумије се, са чисто теоретског гледишта.

Пре свега да бацимо мало погледа на оне, управо сјајне резултате, што их је бивша мађарска држава својом прометном политиком постигла, особито у погледу развитка вициналних железница.

Хофрат Карл Хајх каже у својој књизи:¹

»In welchem Masse das ungarische Lokalbahnnetz wuchs, ist aus nachstehenden Ziffern ersichtlich.

Während nämlich im Jahre 1877 im Baujahre der ersten Lokalbahn, 63 Km. — in den Jahren 1878—80 abwe kein einziger Kilometer, — im Jahre 1881 nur 73 Km. und im Jahre 1882 blos 69 Km. Lokalbahnen eröffnet werden, gelangen im Jahre 1883 269 Km., im Jahre 1884 158 Km., im Jahre 1885 228 Km., im Jahre 1886 329 Km., im Jahre 1887 709 Km., im Jahre 1888 197 Km., im Jahre 1889 398 Km., im Jahre 1890 374 Km., im Jahre 1891 616 Km., im Jahre 1892 186 Km., im Jahre 1893 430 Km., im Jahre 1894 481 Km., im Jahre 1895 774 Km., im Jahre 1896 949 Km., im Jahre 1897 774 Km., im Jahre 1898 620 Km., im Jahre 1899 583 Km., im Jahre 1900 157 Km., im Jahre 1901 165 Km., im Jahre 1902 140 Km., im Jahre 1903 305 Km., im Jahre 1904 110 Km., im Jahre 1905 223 Km., im Jahre 1906 517 Km., im Jahre 1907 204 Km., im Jahre 1908 501 Km., im Jahre 1909 390 Km., im Jahre 1910 462 Km., im Jahre 1911 329 Km.,

Lokalbahnen zum Ausbau und in öffentlichen Verkehr. Sämtliche Linien zusammengefasst, stehen auf dem Gebiete des ungarischen Staates heute neben dem rund 10.000 Km. betragenden Hauptbahnnetze — beinahe 12.000 Km., lokalbahnartige Eisenbahnlinien im Betriebe, von welchen ein ganz geringer Bruchteil Staatseigentum ist, die Hauptmasse sich aber im Besitze von rund 170 Aktiengesellschaften befindet. In dieses Lokalbahnnetz waren schon Ende des Jahres 1909 mehr als 800 Millionen Kronen (heute rund 900 Millionen) Kapital investiert und betrug die auf

¹ „Die Vizinaleisenbahnen Ungarns“ — 1912 — Budapest.

denselben erzielte Bruttoeinnahme in demselben Jahre rund 67 Millionen Kronen”.

Наведене завидне резултате постигла је мађарска управа нарочитим законодавним мерама, дајући зак. чланком XXI. од 1880. приватном капиталу великих погодности а зак. чланком IV од 1888 и новчаних субвенција (види збор. закона, ваљаних за Хрв. и Слав. од год. 80—88 Ком. V и XIV бр. 24 и 60 стр. 185—191 и стр. 235—239).

Главне установе ових закона биле су, како сам то на другом¹ месту навео ове : »Законом одређено трајање јест највише 90 година, а измаком тога времена прелази в. ж. бесплатно и безтеретно у власност државе. Предвиђени су и модалитети откупа. Након 30 година може држава сваку в. ж. откупити, а прије тога : 1) ако се изгради главна пруга, која има свој наставак у смеру в. ж. 2) ако в. ж. накнадно добије такав спој, услед којег добија значај спојне или прелазне пруге и 3) ако дотичну в. ж. законодавство прогласи главном пругом. Начин откупа одредио је закон овако : откупнина се равна првих 10 година по грађевној и уређајној главници, која је одређена у концесионалној исправи. У раздобљу између 10 и 30 година узима се за основу откупа чисти приход задњих 7 година тако, да се од тога прихода добије приход 2 најповољније године, а тако добивени просечни приход од 5 година капитализира са 5⁰/₀. Али откупнина не може бити ни у којем случају мања од првобитне, у концесионалној исправи одређене главнице (Закон од 1880). Закон од 1888., допуњајући ове одредбе, установио је, да измаком првих 30 година држава сваку в. ж. може откупити но у том случају има да се откупнина плати у годишњој ренти, која је равна попречном чистом приходу од 5 последњих година, а не може да буде мања од 5⁰/₀ у концес. исправи одређене главнице.

Осим разних олакшица у погледу градње, предвиђа закон од 1880. год. погодности сваке врсти у погледу пореза и такса. Док су ове имале значење различитих опроста, закон од 1888. год. одредио је изравну припомоћ у облику субвенција у готовом новцу и то од стране државе, жупанија (градова) и опћина, а дотично друштво било је дужно, како држави, тако и

¹ Види »Привреда« гласило трг. и обрт. Коморе у Загребу бр. 7 од 1 јула 1926.

другим доприносиоцима предати основних дионица у износу примљених доприноса. Према томе финансиране су в. ж. у највише случајева тако, да је за покриће грађевне главнице држава дала 15—16⁰/₀, интересенти (опћина и градови) 20—22⁰/₀, а остатак од 62—65⁰/₀ намакнут је емисијом *првенствених дионица, које су претежним делом биле пласиране код иностраних банака и друштава.*

За учинити посао рентабилним, држава је још друге мере удесила. Већ је у зак. од 1888. год. било одређено, да су државне железнице *дужне* преузети посао в. ж. »уз накнаду *фактично* насталих трошкова« (§ 8.) али ова установа није могла у пракси имати жељена учинка, јер је рентабилност била врло двојбена. Стога је управа државних железница редовито са дотичним друштвима склопила т. зв. *нормални пословни уговор*», према којему су исте биле *дужне* експлоатацију в. ж., које се прикључују на држ. мрежу, преузети и в. ж. осигурати удео у приходима, чиме је била пружена ако и не гаранција, а оно барем вјероватност примереног укамаћења. Приходи из путничког саобраћаја би се редовито делили на 50⁰/₀, а од прихода из промета са робом добивале су држ. жељ. извесну по тона километру рачунату режијску фикс пристојбу. Возарину (тарифу) могле су в. ж. одређивати самостално у границама, у концес. исправи одређеним. У год. 1905. измењени су већим делом пословни уговори ради лакшег обрачунавања, те премда су већ тада трошкови држ. жел. износили 62—65⁰/₀ бруто прихода, ипак је за деобу узет кључ од 50⁰/₀ за обе уговорне странке. *Посебна врст* пословнога уговора била је удешена код жељезница *Загреб—Чаковец* (Загорска жељезница) и *Забок—Стубица*, према којима је држава била дужна плаћати годишње фикс закупнину. Поводом за време рата насталих наглих повећања режиских трошкова, дошло је у год. 1918. до знатне промене кључа пословног уговора и ревизије начина установљења брутоходака, али и овим новим уређењем доведени су у хармоничан склад интереси и једне и друге странке, а приватном капиталу била је и надаље осигурана рентабилност, *»и то у следећој форми, како је то г. Пањан (види Лојд из год. 1922) поближе износио:* Код вициналних железница, којих првенствене дионице добивају дивиденду од 3.5⁰/₀ или мање, остао је на снази стари кључ деобе до границе бруто прихода, који не премашује бруто-приход године 1918. Од

вишка бруто-прихода године 1918. припада државним железницама 90⁰/₀, а в. ж. 10⁰/₀.

Код в. ж. којих рентабилитет премашује 3.5⁰/₀ дели се вишак бруто-прихода пословне године 1918. такође у размеру 90 : 10⁰/₀. У погледу дела бруто-прихода, који је мањи од бруто-прихода 1918, одређена је двоврсна граница диобе и то овако : до границе бруто-прихода, која одговара износу са 12⁰/₀ повећаних попречних прихода год. 1911, 1912. и 1913. (нормалних година), деле се бруто-приходи и даље по старом кључу, т. ј. в. ж. добива 46—52⁰/₀, а држ. жел. 54—48⁰/₀. Напротив из вишка, који премашује ту границу али — како сам горе напоменуо — остаје испод бруто-прихода год. 1918, добивају држ. жељ. своју квоту по следећим постацима :

1. од виц. жел., којих првенствене дионице добивају дивиденду већу од 3.5⁰/₀ до укључиво 4.5⁰/₀—60⁰/₀ ;

2. преко 4.5⁰/₀ до искључиво 5⁰/₀—65⁰/₀ ;

3. ако је дивиденда 5⁰/₀, а има заостатка у плаћању дивиденда 75⁰/₀ ;

4. ако је дивиденда барем 5⁰/₀, а нема заостатка у плаћању дивиденде — 80⁰/₀ ;

За установљење тога, у коју од ових 4 категорија да се извесна в. ж. сврста гледом на деобу прихода, служио је овај рачун : као база узета је попречнина бруто прихода из године 1911., 1912. и 1913. повећана са 12⁰/₀. Од тако добивеног износа добила је в. ж. по уговорном постотном кључу 45—52⁰/₀, а поврх тога још трошкове дружбене управе и доспели оброк за амортизацију дионица. Ово све скупа узима се за чисти добитак друштва, који подељен са свотом, односно номиналном вредношћу првенствених дионица год. 1916. резултира онај постотак укамачења, по којем се одређују постаци деобе.»

Толико што се тиче односа в. ж. спрема управе држ. железница.

II

У погледу организације локалних железница, њезиних штатута и администрације, важно је напоменути ово :

Све су локалне железнице биле организоване по установама мађарског трг. закона (зак. чл. XXXVII. екс 1875.) као акционарска друштва са *седиштем у Будимпешти*.

Темељна правила садржавала би кратак приказ о оснивању друштва, сврху, трајања, име твртке, седиште, пословни језик и капитал друштва, потоње специфицирано по врстама дионица и по начину пласирања (види »Привреду« служб. гласило Загребачке Т. и О. коморе бр. 7 стр. 190). Затим се нормира право на добит међусобног одношаја првенствених и темељних дионица, при чему је правило, »да се од чистог прихода железнице прије свега има намирити, према амортизацијоној основи, одобреној по влади, отплатна квота за *првенствене дионице* (Ануитет), а онда 5⁰/₀тна дивиденда за првенствене дионице, затим за посејднике неотплаћених темељних дионица. Потоње али не могу, ако за трајање дозволе (концесије) због помањања дохотка не би се могле отплатити све дионице, захтевати, да им се дионице откупе, нити могу под тим насловом од државе или од икога другога захтевати икакову оштету.«

Сва права акционара врши генерална скупштина, која имаде међу иним правима и право промене правила. Послове друштва руководи равнатељство а ово заступа друштво напрема трећим особама, врши сва права и обвезе, које му у смислу трг. закона припадају. Правила, која је главна скупштина након свога конституирања примила, имала су се од мин. за трг. у Будимпешти на одобрење предложити. Тек након овога одобрења могло је ново вицинално акц. друштво затражити упис фирме у трговачки регистар код надлежног суда.

У формулару обичног нормалног пословног уговора прва уговорна тачка имала би овај садржај : »Предмет пословања је вођење послова локалне железнице, концесиониране под бројем издатом железницама, које од дана отворења преузимају пословање те ће према томе за целог трајања концесије, уз у ниже наведеним параграфима уговора придржане услове, својим властитим особљем и на свој властити трошак вршити ону управну службу, службу надзора и уздржавања пруге, прометну и комерцијалну службу, тракциону службу те службу руковања материјалом.«

У погледу трајања уговора уговорено је, да исти важе за цело трајање концесије дотичне жељезнице и да га ни *једна странка не може отказати* и да за случај спора свака парница спада под онај суд, који је надлежан према седишту дирекције кр. уг. држ. желзнице.

III. Предлози за национализацију вициналних железница.

Друштва вициналних железница и то: Бачко-бодрошке Уједињене, Чантавирска, Дунавско-Савска, Лоњскопољска Рума—Кленачка, Славонска, Вршац—Ковинска, Јужно—Дунавска, Крижевци—Бјеловар—Вировитица—Барч, Сомбор—Старибечеј, Подравско—Посавске Сједињене, Суботица—Богојево—Паланка, Винковци—Брчко, Петроварадин—Беоцин, Чаковес—Загреб (Загорска), Вараждин—Голубовец и Забок—Стубице са својом мрежом од округло 1600 км упутила су још 25. Августа 1923. министарству саобраћаја молбу, да се изврши нострификација за поједине вициналне жељезнице од стране тадање угарске владе издатих конвенција, и да се утврде услови експлоатације тих вициналних железница у односу спрам државних железница Краљевине СХС., нарочито да им се признаду досадање концесије са изменама, како их захтева нови суверенитет краљевине СХС, те да се регулишу остала још нерешена важна питања и правни односи.

Пошто се је министарство изјавило спремним, да ступи у преговоре, представници интересованих друштава узели су поновно у претрес сва главна питања, нарочито питање нострификације концесија, измене друштвених правила и утврђења услова експлоатације, те су за решавање тих питања изнели у септембру 1924. следеће предлоге, који су ради лакшег прегледа разврстани према тим питањима и којима су придодати разлози за оправдање самих предлога.

1. *Концесијске исправе*: Права и дужности из појединих концесијских исправа, издатих за градње и рад вициналних жељезница, творе садржину привилегије, гарантоване од државне врховне власти, па према томе се и не могу једноставно изменити. Према том правном начелу могу се у концесијским исправама извршити само такве измене, који су нужне да се истакне врховно право (суверенитет) Краљевине СХС.

У том је погледу од највећег значаја, да се суме ефективних грађевних и инвестиционих трошкова, изражене у концесијским исправама у предратним аустро-угарским златним крунама пренесу без измене у златној вредности, јер и дотичне железнице потичу из капитала златне вредности, па и данас репрезентују потпуну златну вредност.

Према томе имао би се при нострификацији концесијских исправа грађевни и инвестициони капитал вициналних же-

лезница преузети паритетно према пређашњим аустро-угарским златним крунама у златним францима или златним динарима у релацији 1 : 1.

2. *Друштвена правила.* Како општи законски прописи, тако и трговачки и железнички специјални закони захтевају и наређују, да друштвена правила железничких друштава буду у сваком погледу сагласна са одредбама концесијских исправа.

Но како влада Краљевине СХС. досада још није у питању нострификације концесијских исправа заузела одређено стајалиште, нису се правила друштава пригодом премештања седишта на територију Краљевине СХС. могла коначно утврдити и досадања правила заменити према новом стању удешеним правилима.

Друштва вициналних железница нису премештањем својих седишта пре нострификације концесијских исправа ни намеравала постићи што друго, сем да постану правна лица Краљевине СХС. и да на тај начин уклоне штетне последице, које су их могле снаћи као страна правна лица. Према томе имало је утврђивање акцијског капитала у измењеним друштвеним правилима пригодом премештења седишта у релацији 1 аустро-угарска предратна круна = 1 динар тај смисао, што су држали, да се пређашња златна круна треба да претвори у пређашњи (предратни златни) динар, па да ће се дефинитивна релација утврдити тек пригодом нострификације концесијских исправа.

На основу горе изложенога предложено је, да се саобразно са утврђењем капитала у концесијским исправама утврди и у друштвеним правилима акцијски капитал друштава у пређашњим, дакле предратним златним динарима, чиме би се успоставио прави однос у златној вредности израженога грађевнога и инвестиционога капитала према друштвеном акцијском у златној вредности емитованом капиталу.

3. *Услови експлоатације.* Што се тиче услова, под којима би државне жељезнице Краљевине СХС могле узети у експлоатацију вициналне жељезнице, предложена су три алтернативна решења.

a) Како смо већ горе истакнули, стоје друштва вициналних жељезница посвему на принципу стечених права. Према том стајалишту тражено је, дакле, преузимање концесијских

исправа и друштвених правила по пређашњем стању без измене, па аналогно томе и преузимање пређашњих уговора о експлоатацији то јест оних, који су постојали између друштава и кр. угарских државних железница до слома Аустро-Угарске Монархије.

Пошто су сви уговори о експлоатацији базирани на процентуалној деоби бруто-прихода, предпостављала би њихова примена, да држава Краљевине СХС. располаже за сваку поједину вициналну железницу напосе воденим рачунима, како за прошло време, тако и за будуће године. Како али нису такви оделити рачуни код већине вициналних железница вођени од 1. јануара 1919. године даље, па данас већ не постоји могућност, да се ти рачуни за прошле године саставе. Напротив што се будућности тиче, вођење таквих оделитих рачуна изискује по самој природи ствари огроман рад, за свладање којег је потребна цела легија стручно спремних намештеника, те би преузимање уговора о експлоатацији, како су постојали код некадашњих угарских држ. железница, значило за Краљевину СХС. тешко и скупо оптерећење, па зато се под б. и в. предлажу таква решења, којима би држава Краљевине СХС била ослобођена од тих прекомерних трошкова.

б) При експлоатацији вициналних железница могло би се уклонити оделито вођење рачуна само онда, ако су у саобраћајном, тарифном и финансијском погледу потпуно присаједине мрежи државних железница Краљевине СХС.

Један од радикалних начина био би за то : *откуп вициналних железница*. Друштва вициналних железница безуветно пристају на откуп својих железница, ако се при откупу држава буде придржавала одредаба концесијских исправа, које се односе на начин извршења права откупа.

Што се тиче утврђења откупне суме, имало би то да се изврши у сваком погледу по односним одредбама концесиске исправе. Према одредбама нормалних концесиских исправа утврђује се откупна сума : у првих 10 година концесије са ефективним грађевним и инвестиционим капиталом ; од 10 до 30 година концесије : из чистог (нето) прихода задњих 7 година одбију се 2 најнеповољније године, а попречни приход од преосталих 5 година капитализује се са 5%, што даје откупну суму, али која ни у ком случају не може да буде мања од ефек-

тивног грађевног и инвестиционог капитала утврђенога у концесијској исправи.

Истеком 30 године концесије плаћа се откуп годишњом рентом, која се утврђује из попречно чистог (нето) прихода од 5 година, но која не може да буде мања од 5% у концесијској исправи утврђеног грађевног инвестиционог капитала.

Но и код ове алтернативе мора се имати у виду, да држава Краљевине СХС. није за прошле године водила оделите рачуне о појединим вицин. железницама, па услед тога јој не стоје на расположење подаци о приходима прошлих 7 година. Обзиром на ту чињеницу ради утврђења откупне суме ставила су друштва следећи конкретан предлог :

Код железница, код којих још није протекло 30 година до концесијског рока, као откупна сума може да служи у концесији утврђени грађевни и инвестициони капитал у предратним аустро-угарским златним крунама. Овој суми имало би се додати 5% затезне камате од 1. јануара 1919. године даље до дана исплате.

Код железница пак, код којих је већ прошло 30 година до концесијског рока, имала би се за цело преостало време концесије осигурати годишња рента, која би износила 5% ефективног грађевног и инвестиционог капитала, израженог у концесијској исправи у предратним аустро-угарским златним крунама. Ове би се ренте плаћале од 1. јануара 1919. год. даље кроз цело време концесије, јер су држ. железнице Краљевине СХС. од тога рока преузеле експлоатацију вициналних железница.

Да се уклони сваки неспоразум, овде треба да се напомене и то, да су код неких вициналних железница још прије слома Аустро-Угарске Монархије извршене такве корисне инвестиције, трошкови којих *треба да буду прирачунати* грађевном и инвестиционом капиталу, који са овим трошковима није повишен само због тога, што услед насталих промена друштва нису могла то повишење капитала да изврше. Код таквих дакле железница имају се узети у обзир и такве корисне инвестиције при утврђивању откупне цене.

Откуп вициналних железница, на један рок и у целости, значило би по самој природи ствари за државу тако огроман терет, да је гледом на садање тешке кредитне прилике потребно узети у комбинацију и трећу алтернативу из решавања, која

с једне стране осигурава држ. железницама Краљевине СХС. све предности, које проистичу из присаједињења вициналних железница мрежи државних железница (јединствена мрежа држ. железница, јединствене тарифе, јединствено управљање саобраћајем), а с друге стране значи знатно мање оптерећење држ. финансија.

Ова алтернатива била би та, да држ. железнице узму вициналне железнице под закуп и то под условима, назначеним у следећој тачки :

в) Обзиром на то, да су дотичне вициналне железнице крајем 1918. године доспеле под управу државних железница Краљевине СХС. и да су саобраћајно посве присаједињене мрежи државних железница, које су *од тога рока даље убирале све приходе из тих вициналних железница*, има се почетак закупнога времена ставити на први јануар 1919. године.

У случају, ако се прихвате предлози односно закупне суме и поступка у погледу основних деоница преузетих за субвенцију државе, друштва вициналних железница задовољавају се са закупним роком од 70 (седамдесет) година од 1. јануара 1919. године, истеком којег свака поједина вицинална железница прелази дефинитивно и без икакве даље оштете у неограничено власништво државних железница Краљевине СХС.

При утврђивању закупне суме по природи саме ствари да служе два фактора.

У закупној своти треба да нађу покриће прво ануитет за укамаћење и амортизовање друштвенога капитала, друго трошкови за друштвене агенде (гестиони трошкови).

Што се, пре свега, тиче висине суме за укамаћење и амортизацију друштвеног капитала, друштва су предложила, да се скроз скраћено време концесије укамаће и амортизују *само приоритетне дионице*, које су биле у оптицају данам 31. децембра 1918. године и то на подлози 5%-ног укамаћења, обзиром на то, да је укамаћење приоритетних дионица са 5% било осигурано не само концесијским исправама и законима, већ да су приоритетне дионице и у предратним годинама досегле дивиденду од 5% (у златној вредности), предложено је, да се у закупној суми узме у рачун ануитет на подлози 5%-ног укамаћења.

Не могу се наине пустити из вида чињенице, да ће друштва услед скраћеног концесијскога рока током преосталих го-

дина бити лишена знатног прихода и да ће примањем фикс одређене закупне суме увећавања прихода током будућих година ићи у корист једино државним железницама Краљевине СХС. О том се на сваки начин мора водити рачуна, јер је изван сваке сумње, да ће се побољшањем економских и финансијских прилика знатно повећати и рентабилност железница. Опште позната је ствар, да свака вицинална железница у првим годинама свога опстанка исказује слабију рентабилност, јер са својом саобраћајном функцијом треба тек да постепено унапређује економски развитак дотичнога краја. Из тих разлога нису у највише случајева вициналне железнице у првим годинама свога опстанка могле одбацити ни за приоритетне дионице дивиденду од 5%, него су тако настале диференције пренашане као заостатци из једне године на другу, а за изравнање тих заостатака пружали су наду тек повећани приходи каснијих година.

Што се тиче друштвених управних трошкова, у том погледу стоје на првом месту трошкови одржавања заједничког железничког бироа, који изискује знатних трошкова за покриће личних и стварних издатака. Сем тога настају већи трошкови код плаћања тантиема и хонорара члановима надзорног и извршног одбора појединих друштва, а услед постојеће скупоће морају се узети у рачун и већи непредвидљиви издатци.

По искуству задњих година сви трошкови повећали су се толико да се паушална сума од 280 златних франака по километру може сматрати посве примереном.

Закупна сума била би дакле сложена од ових ставака: ануитет од 5% на приоритетне дионице, које су биле 31. децембра 1918. год. у оптицају, кроз 70 година и трошкови управе од 280 зл. франака (динара) по километру.

Тражење, да се закупне суме плаћају златним францима или динарима, образлажава се следећим:

Под империју Краљевине СХС. доспеле вициналне железнице, како је већ горе напоменуто, грађене су капиталом у предратним аустро-угарским крунама, па ту златну вредност репрезентују у пуном обиму и данас.

Не може се дакле ни при оцењивању њихове рентабилности у случају закупа узети за основ друга вредност сем златна. Из стабилне златне вредности мора се полазити и из

разлога, што се закуп протеже на дуги низ година, а валоризација папирне вредности, која је подлежна флукутацији, узроковала би таквих тешкоћа, које би изазвале немогуће ситуације.

Друштва су се при томе позивала и на Римски Акорд (види стр. 958), у коме су се уговорне странке без сумње из истих мотива сложиле у вредности златнога франка. Приложена табела приказује стање те оне суме, које би држ. железнице појединим друштвима вициналних железница плаћале кроз 70 година закупнога рока почевши од 1. јануара 1919. год. Квота ове суме која одпада на 1 километар преузетих вициналних железница (3752 зл. франака) износи једва $\frac{1}{3}$ (трећину) исте квоте код јужне железнице, премда и међу пругама виц. железница има неколико таквих, које по својој саобраћајној важности ни у чем не заостају за пругама јужне железнице.

4. *Основне дионице.* Што се основних дионица тиче, интересована друштва вициналних железница сматрају, да у случају преузимања вициналних железница у експлоатацију државних железница у форми закупа сопственици основних дионица неће примати никакових дивиденда и да је искључена свака могућност, да се капитал основних дионица амортизује. Надаље се али каже: Но из разлога што су управни одбори друштава дужни интересе сопственика основних дионица чувати и истом трговачком пажњом као и интересе приоритера, морат ће се и том питању посветити нарочита пажња.

Што се тиче права на дивиденду, у том се погледу не указује тешкоћа, јер је збор дионичара правно овлаштен, да пристане на закуп, а сопственици основних дионица нису ни до сада имали права на дивиденду. Према томе неће ни у случају закупа доспети у неповољни положај. У осталом треба овде нарочито нагласити то, да су сопственици основних дионица за своје дионице, односно дате субвенције компензирани другим економским предностима, што их им осигурава железница.

Но не могу се пустити из вида обавезе друштава, да се основне дионице морају по амортизационом плану амортизирати (искупити), јер концесијске исправе изреком наређују, да се амортизациони план има саставити тако, да цели акцијски капитал буде истеком концесијскога рока амортизован.

На концу ставила су у погледу основних дионица предлог, да се обзиром на обавезе прама опћинама и приватним ли-

цима, те на знатно скраћено концесијско време, не протегне обавеза амортизације и на основне дионице, што их је своједобно преузела угарска влада као протувредност за дате државне субвенције, а које ће бити изручене влади Краљевине СХС, док ће друштва, буде ли закупна сума по горњем предлогу одређена водити бригу о томе, да основне дионице осталих интересаната буду до краја концесијскога рока амортизоване.

Амортизациони план

Ред. број	ИМЕ ЖЕЉЕЗНИЦЕ	Дуж. км.	Приоритетни капитал у оп-тицају 31. XII. 1918.	Ануитет за амортизацију приор. капитала кроз 70 г.	Управни трошкови 280 фр. по км.	Управни трошкови и Ануитет скупа	Од тога отпла-да на 1 км.
1	Барч—Бодрог	212	10,864800	561701	59360	621061	
2	Чантавирска	9	715200	36975	2520	39495	
3	Дунавско—Савска	52	5,851200	302502	14560	317062	
4	Лоњско—пољска	115	6,783600	350706	32200	382906	
5	Рума—Кленак	31	1,880200	97205	8680	105885	
6	Чаковец—Загреб	115	6,918700	480000 ¹	32200	512200	
7	Славонска	133	11,241200	581160	37240	618400	
8	Вршац—Ковин	85	4,670000	241435	23800	265235	
9	Јужно Подунавље	180	9,116000	471289	50400	521689	
10	Крижевац—Бјел.—Вир.	199	17,203400	889401	55720	945121	
11	Сомбор—Ст. Бечеј	91	5,094400	263376	25480	288856	
12	Драва—Сава	115	7,562200	390959	32200	423159	
13	Суботица—Бог.—Пал.	134	9,522400	492300	37520	529820	
14	Вараждин—Голубовац	40	305200 ² 1,791600	21055 ³ 92624	11200	124879	
15	Винковци—Брчко	62	2,651600	137085	17360	154445	
16	Петроварадин—Беоцин	18	2,217200	114627	5040	119667	
	Укупно	1591	104,388900	5524400	445480	5969880	3752

¹ Фикс сума.

² Остатак зајма на 4 1/2% облигације концем 1918. год. (Зајам 400.000 к. аморт. рок 46 година, амортизовано од 1. I. 1900. до 1. I. 1919. — 94.800 к.)

³ Ануитет за аморт. зајма на 4 1/2% облигације кроз 24 године.

Пре него што пређемо на претрес материјала, који је од важности за просуђивање правних и финансиских односа, који имају да дођу у обзир при уређењу питања вициналних же-

љезница, ми ћемо у главним линијама приказати најпре римски уговор од 29. марта 1923. о јужним железницама, конвенције о откупу пруге Солун-Ђевђелија и откупу пруге Ђевђелија-Митровица-Скопље-Зибевче, а затим настојања и решења других држава као што су Мађарска и Румуњска, нарочито пак ток и конач расправа, што их је водила Чехословачка Република, јер ће нам служити као врло инструктивни компаративни материјал.

IV Јужна железница

Уговор (акорд) важи од 1. јануара 1923 године до 31. децембра 1968 године

Уговор има следећа важна утаначења : друштво има да даље постоји. Ни једна од интересованих држава не може за трајање уговора извршити откуп жељезнице по концесији. Истеком концесије добива дотична држава пруге Јужне Жељезнице у стању, како се у то време налазе. Дотична држава не може том пригодом стављати никакове захтеве спрам друштва. Фирма друштва гласи : »Друштво Дунавско-Савске-Јадранске жељезнице (пре Јужна Жељезница)« Седиште је Беч, а у свакој држави имаду се поставити заступства. Закључци друштва не подлежу одобрењу владе.

Уговор сачињен је на принципу, да интересованим државама припада вазда избор, дали ће експлоатацију Јужне Жељезнице узети у свој рачун, или ће је препустити друштву. Друштво је дужно на захтев државе предати пруге у експлоатацију државе. Предаје се само експлоатација, док жељезница и њезине припадности и саобраћајна средства остају власништво друштва, Предаја мора се извршити за све пруге у дотичној држави, укључиво локалне жељезнице.

Саобраћајна средства подељују се на поједине мреже по овим постоцима :

1. Реп. Аустрија	33.8%
2. Кр. Мађарска	16.5%
3. Кр. Италија	24.3%
4. Кр. С. Х. .С.	25.1%

Подела остатака од 0.3% остаје ин суспенсо.

У случају преузете експлоатације дужна је држава у фонд облигација сваке календарске године исплатити $22\frac{1}{2}\%$ бруто прихода. Ово плаћање не може бити мање од :

6,760.000	зл.	франака	за	Реп. Аустрију
3,300.000	„	„	„	Мађарску
4.920.000	„	„	„	Италију
5.020.000	„	„	„	Кр. С.Х.С.

а прекорачити ове износе може највише за 50⁰/₀. Износи, који се плаћају преко минимума из бруто прихода зову се »excedents«.

Плаћања на основу бруто-прихода износе за све мреже укупно мин. 20 и макс. 30 милијуна зл. франака, који се износ обзиром на олакшице, који су одобрене Аустрији, не може потићи пре истека 25 година. Фонду облигација осигуран је даље сталан фикс приход од тога, што је Кр. С.Х.С. преузела ануитет од 600.000 зл. франака, које је имала да плаћа Мађарска за откуп пруге Загреб-Карловац. Свим тиме осигурана је фонду облигација годишња дотација од укупно 20.6 мил. зл. фран.

Ако на једној мрежи врши експлоатацију друштво само, остају обавезе државе у главном исте, као у случају, да експлоатацију преузме држава. Свака држава гарантира покриће евентуалнога постотнога дефицита на дотичној мрежи укључивши и жељезнице, које друштво има у закупу. Држава плаћа дотичне износе изравно у фонд облигација.

Краљевини СХС припада право, да пригодом ратификације уговора (акорда) неопозиво изјави, да за цело време трајања уговора (46 година) жели плаћати, односно гаранирати годишњи паушал од 5,800.000 зл. франака, према томе, дали експлоатацију врши држава или друштво. У овом је паушалу задржан и износ од 50.000 зл. франака за укамаћење капитала уложеног у реде-пруге и зајдничке осанице. Осим тога одпада плаћање ануитета за пругу Загреб—Карловац од годишњих 600.000 зл. фр. Кр. СХС платит ће комитету облигационара за образовање прометнога фонда на једанпут 200.000 зл. франака. У првих 25 година не може се смањити паушал од 5,800.000 зл. фран. Но истеком 25 година одбит ће се од тога паушала 33.3⁰/₀-ни удио Кр. СХС у плаћању Италије из наслова тршћанске тонаже у максималном износу од 400.000 зл. фран. тако да и након истека првих 25 година имаде ефективно плаћати најмање 5.400.000 зл. фран. Ако се Кр. СХС послужи с тим правом »forfait-а«, припада и Италији право, да се од плаћања минимума и ексцедената ослободи плаћањем паушала у износу од год. 6.000.000 зл. фрц. Од овога паушала могу се одбити само они износи, што их Италија (макс. 300.000 зл. фрц. на годину)

има да преузме за Мађарску. Изјави ли Италија пригодном ратификације уговора жељу, да се послужи правом плаћања паушала, припада и Аустрији и Мађарској право, да своја плаћања минима и екседента паушализирају. У том случају износи паушал за Аустрију 7,850.000 зл. франака, а за Мађарску 3,425.000 зл. франака.

Досадања права поседника друштвених облигација и купона укидају се и надомештају се правима по новом уговору. Поседници облигација заступани су у управном одбору, по представницима, што их њихова удружења делегирају у управни одбор. У свему има 4,187.256 комада неизвучених 3, 4 и 5⁰/₀-них приоритетних облигација у францима. У овоме садржане су 5⁰/₀-не облигације, које су вучене у год. 1919—1922, јер су та вучења поништена. Приоритетне облигације свих серија бит ће унифициране на номиналну вредност од 112.5 зл. фран. тако, да ће укупно, по неизвученим облигацијама репрезентирани капитал друштва износити 471.066.300 зл. фран. Амортизација тога капитала извршиват ће се тако, да ће се сваке године у амортизацијоном плану предвиђени број облигација слободним купом или жребањем откупити. Све неизвучене облигације заједно са купонима, које ће доспети после 1. јануара 1923 год. изменит ће се за нове облигације.

У погледу рачунања у зл. фран. одређује се ово: златни франак узима се као двадесети део златнога новца латинске уније од 20 франака, који финоћом од 90⁰/₀ тежи 6.45161 грама. Плаћања државе могу се вршити или у ефективном злату или у валути оних држава, у којима је оптицај злата ефективан и у којима не постоји присилан курс. Државама припада право: да могу своја плаћања вршити и прерачуната у француске франке и то по средњим курсевима лондонске берзе кроз 10 дана, од којих задњи мора за 8 дана да претече плаћање. Одбору облигационара припада право, да може плаћања у француским францима ограничити на извесну своту, која се одређује према потреби службе облигација у Француској. Ако у време којег плаћања не би постојала ни једна земља, у којима оптицај злата ефективан и слободан, имаде се плаћање извршити у француским францима уважењем евентуалног дисажиа између францускога и златнога франка. За случај валутнога спора фунгитрат ће као изабрани судија гувернер Bank of England. У поступку за поништење уништених, изгубљених

или украђених обвезница важи као домицил Париз, а примењују се француски закони. Рокови застарелости одређују се јединствено тако, да извучене насловнице (titres) застарују 30 година иза рока исплате, а доспели купони 5 година иза рока доспелости. Оппрост од пореза уређује се тако, да је фонд облигација са свим приходима, који потичу из железнице ослобођен од плаћања пореза, приреза, пристојби, такса, принудних зајмова и уопће свих плаћања такве природе. Према томе подлеже порезу једино приходи из приватнога поседа. У колико на једној мрежи буде експлоатацију вршило друштво, бити ће дужно 25⁰/₀-ка оне чисте добити, који премашују гарантирани износ — у колико се ова чиста добит не мора употребити за отплату гаранцијских предујмова — изручити као удео на чистој добити дотичној држави. Насупрот ослобођено је друштво од сваког опорезовања на ту чисту добит. Оппрост од плаћања пореза подлеже међутим извесним ограничењима нарочито: реални порези имаду се плаћати на терет гарантаног пословног рачуна. Исто тако имаде се плаћати порез на ренте, које се убире одбитком (н. пр. од камата на потраживању од банака). Плаћања држава у смислу уговора (акорда) не могу се подврћи порезу на ренте.

Толико у погледу самога уговора.

Влада г. Пашића је до буџета 1924-25 (Види Др. Шећеров »Наше финансије 1918-25« стране 114 и даље) два пута покушала, да споразум од 29.3.-1923 озакопи кроз финансијални закон и то кроз закон о буџетским дванаестинама за јануар-март 1923. и кроз фин. закон за 1924-25. Оба је пута мин. фин. наишао на опозицију, па је повукао односне одредбе. И ако, каже Др. Шећеров, споразум није поднесен Народној Скупштини на ратификацију, ипак влада је преузела у државну управу и експлоатацију те железнице и обвезала државу још 1923. у септембру: 1) да у име експлоатације почевши од 1. I 1923., до краја 68 плаћа годишње 5.800.000 зл. франака, 2. да исплати једном за увек 200.000 зл. франака, 3. да годишње ушлађује почев од 1.-I.-1923. у специјални заједнички фонд за исплату неисплаћених облигација за време рата становиту своту.

Обвезе износе дакле *6.800 милијона зл. франака годишње*, што ћини око 80 милијона динара годишњих обвеза. По изјави тадашњег мин. саобраћаја годишњи приход од Јужне железнице износи пак само 350 милијона динара бруто прихода,

или око 49 милијона динара чистих. Према томе наша држава, по речима г. Др. Шећерова »има да плати из других средстава преко 30 милијона на годину«. »На сам дан изгласања буџета за 24-25 дне 30. марта 1924, поднесен је по изласку опозиције из Народне Скупштине амандман, којим се споразум прима. У чл. 279, 282 и 284 финанс. зак. озакоњује се преузимање Јужних железница. Последњим чланом омогућено је ван буџетско финансирање Јужне железнице. При концу каже г. Др. Шећеров : »Добар део обавеза прама друштву Јужних железница претворио се у летеће обавезе и није рашчишћен.«

(Свршиће се)

ЧЛАНЦИ

Принудно поравнање без стечаја

(поводом поновног покретања овог питања)

Д-р ВЕЛИЗАР МИТРОВИЋ
ПРОФ. БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

Независно од посебне користи, коју има како заједнички дужник тако и повериоци његови од »Принудног ванстечајног поравнања« (»Нагоде«), ова правна установа има своје несумњиво оправдање само у приликама општих економских криза. Тада у тим привредним неприликама падају у презадужено стање привредници не својом кривицом, ни кривицом своје неспособности за дотично привредно делање, већ само зато, што су наступиле непредвиђене економске околности и непредвидљиви услови за рад. У таквим временима не помаже привреднику ни сва његова марљивост и обазривост, па ни сва стручност његова у дотичном предузећу.

Очигледно је, да у оваквим временима треба терет штете расподелити између заједничког дужника и његових поверилаца, како би се покрај правичности, која се у овоме огледа, још и економска криза лакше преживела и што мањи потрес причинила низу повезаних привредника. Уз то правично је, дужнике, који су невино допали у презадужено стање, путем

ванстечајног принудног поравнања сачувати од свеколиког личног трпљења, које отворено стечајно поступање собом доноси.

Међутим у редовним економским приликама, за које се то више или мање може рећи, ова правна институција принудног ванстечајног поравнања, далеко је мање оправдана. Ту кривица последице отвореног стечаја над имовином једног заједничког дужника не лежи далеко не само од дужника већ и од његових поверилаца *који нису довољно пажње посветили питању дужникове солвентности када су му кредит давали.*

Ипак у праву постоји, као и у свима законодавствима у нашој држави, друга једна помоћна мера економског значаја наиме: установа принудног поравнања у стечају. Ова стечајна институција може прилично да замени ванстечајно принудно поравнање *баш у економском погледу* и то све више, у колико се више усаврши у позитивном праву сама институција *Стечаја нарочито у погледу брзине извршавања поступања у њему и јевтиноће његове.*

Додуше принудно поравнање ван (без) стечаја има и својих незаменљивих добрих страна, на пр. што се предузеће дотичног презадуженог лица са мање трошкова па и са мање потреса наставља, а то користи не само заједничком дужнику него и повериоцима његовим. — Ипак овим није казано; да оно што користи дужнику и његовим повериоцима у једном конкретном случају, да то увек користи истовремено и општем економско-политичком интересу земље и одржању висине достојанства Правосуђа и Правице. — Ово друго, међутим, свакако је претежније и не сме се занемарити када се већ покажу диференце у дејству једне примењене установе, како је горе наведено. Интересантан пример за ово даје нам баш скорашња историја примене »Нагоде од 1. рујна 1916. год.« (за Хрватску, Славонију и Далмацију.) уопштене за целу земљу нашу 1922. год. Злоупотреба ове установе од стране дужника, толико је велика била, да су сами повериоци а и новчане установе и удружења молили, да се »Нагода« укине. Тако Удружење Банака у Београду јавно је тврдило: да ова »Нагода« у место да штити савесног и уредног дужника, њоме су се користили само рђави дужници. Ово негативно дејство принудне нагодбе ван стечаја има се нарочито приписати нашим судовима (каже то Удружење), који су се на делу показали, да не воде довољно

рачуна о савесности дужника и веродостојности и истинитости исправа, које дужник подноси на увиђај. Путем фиктивних тражбина, дужник је у свако доба способан, да осигура себи већину међу повериоцима и на тај начин избегне стечај, који треба да буде неумитна санкција за сваку несолидну трговачку установу» (видети акт Удружења Банака у Архиви Министарства Правде). Случај историје примене ове »Нагоде« најјасније показује, да завођење установе принудног поравнања ван стечаја није само економско-политичко већ исто тако и правно питање, те захтева особиту широку правну обраду у погледу начина извођења његовог како би се постигла потпуна правичност. Међутим штогод је његово извођење савршеније оно је и већма компликовано, те се ово принудно поравнање ван стечаја све више приближава тој истој установи у стечају добро уређеном на основи дојакошњих теоријских обрада и стеченог искуства. Ово значи да један добро обрађени стечајни поступак, са гледишта интереса поверилаца, мал те не подпуно искључује потребу завођења установе принудног поравнања ван стечаја.

Ако би се ипак, при свем овом овде наведеном, помишљало на поновно завођење у нас установе принудног поравнања без стечаја, није излишно да се размисли : да ли нагоду, и кад јој има места, треба допустити свима привредницима. Баца ли се поглед на категорије лица, схваћено у правно- економском смислу те речи, мора се констатовати разлика, која постоји с једне стране између групе приватних лица појединаца као подузетника, који за своје послове одговарају целокупном својом имовином, и с друге стране, трговачких капиталистичких друштава, где је материјална одговорност чланова друштва сведена само на губитак удела. Ова се разлика моћно истиче с обзиром на самокритику т. ј. сопствену контролу своје привредне намере, која се у пуној мери јавља једино код привредника појединаца у друштву са солидарном одговорношћу. Знајући да ће довести у питање цео свој иметак, ови се привредници несумњиво далеко пажљивије упуштају у привредне комбинације него капиталистичка удружења и дирекције њихове — па је установљавање ванстечајног принудног поравнања за њих са те тачке гледишта још и оправдано.

У вези са оним, сâмо допуштање овим појединцима привредницима (сасвим свеједно кога су занимања), да се у случају

рђавог исхода посла могу принудно поравнати са својим пове-риоцима и без стечаја, има извесног значаја за подржај приватне иницијативе. Сем тога у случају презадужености оваквог привредника појединца нагода о изравнању ван стечаја има и специјално политички значај јер штити заједничког дужника, да, избегнувши стечај, не постане привредни инвалид због начела накнадног намирења усвојеног у стечају код нас по свима важећим стечајним законима.

Све ово напред изложено не важи за капиталистичка удружења и кредитне установе. Допустити овим правним лицима принудно поравнање ван стечаја, значи у самој ствари : подстаћи их, на још ризикантнија предузећа на рачун својих поверилаца улагача.

На овом месту намеће се питање : да ли није боље за саме улагаче код кредитних установа, да се овима бар допусти ово поравнање ван стечаја по начелу надгласавања. Одговор на ово питање излази из онога што је напред изложено, а нарочито из тврђења : да се интерес приватних лица у појединим конкретним случајевима не може предпостављати општем државном интересу, који захтева пре свега, да се закони не доносе за потребу овог или оног лица, јер то не само да не ствара правни поредак у држави, већ га у основи подрива. Сем тога зло се једно лечи не тиме, што ће му се ублажити рђави ефекат кад се већ јави, већ тиме што ће му се у корену спречити могућност да се уопште јави. Није принудна нагода без стечаја тај лек, који ће спасти улагаче код кредитних завода од злопорабе њиховог поверења поклоњеног тим новчаним установама, већ *добри привредни закони а нарочито онај с банкама*. Нека би нам у том погледу послужила за пример Чехо-Словачка, која је недавно дала један врло добар закон о банкама. Само један закон ове материје може одржати и укрепити поверење улагача, а никако закон о принудној нагодби без стечаја. Доношење овог закона сада на потребу само неких лица т. ј. кредитних установа, могао би имати по углед државне власти још и тај непријатан резултат ако би се под дејством овако посебног закона, и покрај одредаба о цивилној и кривичној одговорности чланова управних и надзорних одбора, ови ипак успели да заклоне. У таквом случају, овакав један закон више би нанео штете народној привреди, него нешто већи материјални губитак неколиких улагача услед расправе питања insol-

вентости односно обуставе плаћања кредитних завода *путем стечаја*.

*

Ако би се, при свем овом напред изложеном, ипак помишљало на доношење једног закона о Принудном поравнању без стечаја, онда би било неминовно потребно водити рачуна о следећем.

Пре свега овај закон морао би важити за све дужнике, појединце, као и за друштва заснована на солидарној одговорности за дугове; напротив он не би смео важити за остала друштва, као и за кредитна предузећа у опште.

Даље безусловно би морало бити уведено начело судског убеђења, по коме би судија могао слободно одлучити, да ли да допусти молиоцу принудно поравнање без стечаја. Наиме суду се мора дати право, да он, и кад су испуњени општи законски услови за ово поравнање ипак може на основи свога убеђења недати молиоцу поравнање ван стечаја већ му отворити стечај над имовином. Потребу оног начела диктује и искуство судско са укинутом »Нагодом«: лажно презадужени гдекад тако подеси своје фиктивне дугове, исплаћене или отворене, да се лажност њихова не може доказати али је судија може осетити, *и у примени овог начела судијског убеђења лежи баш једино моћно средство да се одгони лажна, удешена презадуженост*. Овакав молилац тешко ће се усудити да тражи принудно равнање ван стечаја кад зна, да му суд може, већ и кад само осети да је лажан, отворити стечај, уместо да му дозволи принудно равнање ван стечаја.

Међутим да би судија могао лако применити ово напред наведено начело, потребно је, да не буде под психичким утицајем многобројних поверилаца, који преклињу да се случај њиховог заједничког дужника реши принудним поравнањем ван стечаја а не у стечају. Овога ће пак утицаји судија бити подпуно ослобођен, када се *прво донесе закон о стечају брзом и јевтино*, тако, да повериоцима буде, ако не потпуно, а оно прилично свеједно, ако ће судија на основи свога убеђења дотичног молиоца, дужника, одбити од принудне нагодбе ван стечаја и бацити у стечај. Дакле баш и када би се помишљало на доношење закона о принудној нагодби ван стечаја безусловно је потребно предходно сачекати доношење савременијег закона о стечају.

Статистичке области

Излажући податке, до којих је дошла посматрајући појаве у масама, како их је нашла просторно разасуте, статистика се служи понајчешће географском поделом утврђеном од државних власти. Она пре свега, и нормално, показује стање тих појава по административним и самоуправним јединицама, основним или само већим и највећим, према томе какав је циљ статистичке операције и опсег публикације. Нарочито ово важи за званичну статистику, која је најважнији, код нас скоро једини статистички продуцент. Из разних разлога, у које овде нећемо улазити, статистика не може мимоићи службену поделу земље на мање управне јединице, па ма о којој појави давала извешћа.

Али то не значи да се статистика мора држати *само* те поделе. Поједине гране статистичке служе се, пре свега, специјалном поделом, такође званичном или извршеном само за грану управе коју та статистика представља. Тако, на пример, судска статистика показује стање криминалитета и т. д. према судским окрузима одн. срезовима, не према административним. Финансиска статистика износи резултате прибирања порезе према финансиским управама, које се такође не подударују у потпуности са административним јединицама (бар у Србији). Чак и поједини делови финансиске статистике имају друкчију поделу, на пр. монополска статистика, (стоваришта дувана, великопродаје и т. д.). Саобраћајна статистика (железничка) мора се равнати према просторном делокругу појединих дирекција. То исто важи за поштанско-телеграфску статистику, и грађевинску, а слично за многе друге делове статистике (изборна на пример, према изборној подели земље). Ради једнообразности и могућности упоређивања, потребно је ипак да све те специјалне статистичке гране приказују податке до којих су дошле и по општим административним јединицама, бар већим, поред тога што ће их приказивати по њиховим посебним географским и управним јединицама. У највише случајева, то двоструко приказивање неће представљати никакве тешкоће и скоро никакве напоре (свега неколико простог прерачунавања и неколико страна хартије више).

Затим, статистика и сама ствара и образује географске области или пределе приказујући извесне појаве. Према посто-

јању појава у питању, према њиховом интензитету, статистика образује т. зв. »природне пределе« с обзиром на ту појаву. Већ, на пример, код порођаја или код смртности извесни крајеви показују резултате истоветне са резултатима у пограничним пределима другог среза, друге области или друге покрајине. Сви ти крајеви заједно чине једну природну област без обзира на политичке и административне границе. Постајање тих предела најбоље се може констатовати из графичких приказа, у првом реду из картограма. Из картограма »Густина становништва Краљевине СХС. по срезовима,« који је издала Дирекција Државне Статистике уз предходне резултате пописа становништва од 1921, види се, на пример, да су гранични срезови Фочански (у Босни), Бољанићски и Прибојски (у Санџаку), Моравички или Ариљски (у Северној Србији), у погледу насељености истог типа. Кад би се нарочито означавали природни предели насељености. на засебном картограму, ти срезови би дошли заједно у исти предео, ма да се налазе у три досадашње покрајине и три садашње области, док би опет други делови тих области спали у разне друге природне пределе настањености.

Ми смо, примера ради, навели случајеве демографског диферирања одн. демографске сличности или једнакости. То у још већој мери, може да се примени на привредне односе. Природни предели могу да се образују према привредним критериумима. У пољопривреди, на пример, према врстама производње, начину обраде, количини жетвеног приноса, просечној величини сопствености, броју стоке и т. д. У индустрији такође према врстама производње, врсти и снази машина и остало, у саобраћају водом према сливовима река, у железничком саобраћају према густини и правцу мреже и т. д. У привреди је чак главни домен образовања природних статистичких предела; они се онда зову *привредни предели*¹. Неки тај израз специфирају и говоре о »пољопривредним природним пределима«², индустријским и т. д. Како је те пределе створила статистика због њених сопствених циљева, Георг Мајер их назива статистичким срезовима или, ако су већег пространства, *статистичким провинцијама*.³

¹ Žižek, Grundriss der Statistik, 1923, S. 119.

² J. Mraz, Geographische Methode in der Statistik, Deutsches Statistisches Zentralblatt, 1925, S. 39.

³ G. von Mayr, Statistik und Gesellschaftslehre, I. 1914, S. 144.

И Мајер и Ал. Кауфман¹ говоре о географској и статистичко-географској методи у статистици (кад је реч о просторној распрострањености истраживаних појава). Обе се истина употребљавају у статистици, али, код примене чисте географске методе, друштвене појаве које треба да буду предмет статистичке ињестигације не утичу на образовање предела. образовање зона по географском поступку врши се према географским, топографским, хидрографским, климатолошким и т. д. принципима (на пр. панонска низина, поморавље, повардарје и т. д.). Не може се спорити да и те геоморфолошке особине утичу у знатној мери на социјалне односе и уопште друштвени живот у дотичним областима. Али код статистичко-географске методе, реч географски, како ми мислимо више је употребљена у смислу антропогеографском, а то значи скоро исто што и демографском. Пољопривредна статистика, истина, не улази у појам антропогеографије и демологије, али је ипак социална статистика, испитивања се врше с обзиром на становништво и резултати се доводе у везу са стањем становништва (испитује се њихов узјамни однос, узевши становништво час као објект час као субјект пољопривредних појава : као субјект уколико оно привређује и има или притежава ; као објект уколико продукти и уопште резултати рада имају да задовоље њихове потребе. У сваком случају, за примену статистичко-географске методе потребно је да постоје квантитативни критериуми, појаве статистички обухваћене и приказане.

Ми ипак мислимо да је назив г. Мајера само релативно добар. Области о којима је реч истина су статистичке, али би ту требало увек додати пољопривредно-статистичке, индустријско-статистичке, статистичке провинције настањености и т. д. А чист придев *статистички* требало би резервисати за такве пределе који би били особени не по само једном или неким (малом броју) статистички важних односа, него по великом делу њих. Требало би, дакле, образовати опште статистичке провинције чије би се границе утврдиле према демографским и економским особинама тих крајева, према културном нивоу становништва, према народности, вероисповести и т. д. Сви важнији моменти за статистику морали би бити у обзир узети приликом формирања таквих области.

¹ Theorie und Methoden der Statistik, 1913, S. 436.

Одмах морамо напоменути да је питање образовања таквих области, без обзира на назив који ће им се дати, покренуто много раније, да оно дакле не потиче од нас. Први је то питање покренуо на Статистичком Конгресу 1909, руски економ А. И. Скворцов.¹ Да ли је он имао у виду само Русију или је говорио принципијелно, није нам познато. Главно је да се до Рата није његов предлог нигде реализао. После Рата, то питање је било предмет званичног расправљања у Немачкој. 1921, на састанцима уставног одбора Привременог Привредног Савета, приликом дискусије о границама појединих »среских« привредних савета, дискутовано је и о томе, да ли ће званична статистика Рајха приказивати своје резултате по државно-правној и административно-правној подели земље, као да тада, или ће се за тај циљ образовати статистичке провинције². Ма да је у Немачкој једна таква подела потребнија него ма где друго, јер има у њој миниатурних државица које треба да имају посебну рубрику као Пруска, и ако су поред тога увучене потпуно у границе Пруске, тако да географски никако не би могле представљати једну засебну област (изузев према политичо-географском становишту), ипак није до сад ништа одлучено у том смислу и остало је све по старом. У Немачкој се и теоретичари у последње време баве тим питањем. Тако је недавно (1924) Шој издао једну књигу где је покушао да издвоји поједине »привредне регионе« Та подела би могла лепо послужити статистици за њене циљеве.³

Од свих држава, колико је нама познато, једино је Мађарска (предратна) у својим статистичким публикацијама употребљавала један систем просторног приказивања који није био идентичан са административном поделом, ма да није био ни на чисто статистичким принципима базиран. Мађарска је имала око 90 жупанија и муниципалних градова (са правима жупанија). Да би, ради прегледности, стања статистицом пронађена могла да приказује за веће области, она је конзеквентно, у свакој публикацији, сумирала те појаве за седам већих области, које је ограничила углавном према великим рекама.

¹ Kaufmann, op. cit. S. 437.

² G. Hermann, Statistische Provinzen, Deutsches Statistisches Zentralblatt, 1926, S. 20.

³ Erwin Schau, Deutschlandswirtschaftsgeographische Harmonie, Breslau, 1924.

Тако је она износила податке за област десно од Дунава (десна обала), лево од Дунава, међу Дунавом и Тисом, десно од Тисе, лево од Тисе, између Тисе и Мароша и за Ердељ. Крајеви које је она међусобно одвојила, одиста су били различити по склопу становништва, привредним приликама и т. д., тако да су и сам систем и његово конкретно спровођење наишли на леп пријем у статистичким круговима.

Али ми овај чланчић нисмо написали да покажемо само шта раде Немци, и шта су радили Руси и Мађари. Ми смо, и пре него смо потражили и дознали шта они раде, спонтано осетили потребу за извођењем нечега сличног код нас. На то смо били побуђени следећим околностима.

Најважнија операција коју је, после Рата, извршила наша Дирекција Државне Статистике, био је попис становништва. Он је у целој земљи извршен крајем јануара 1921, дакле пре изгласавања Видовданског Устава. Зато прва публикација са његовим резултатима («предходни резултати») и садржи поделу по тадашњим покрајинама. Покрајина је било свега осам, свака је од њих имала један скоро особен друштвени и привредни живот, и, већ по моментима који су у публикацији узети у обзир, прилично су се међусобно разликовале (по вероисповести, матерњем језику, густини насељености, односу полова, и по домаћинствима). Зато та подела, правно оправдана и дозвољена, била је врло прикладна и са гледишта статистичког. Али данас, та подела није више никако званична, чак би се могло тврдити да је наше законодавство не толерира. И Устав и органски закони показали су извесну одвратност провицијском систему, у најмању руку једну антипровинциску ноту. Њихова је тенденција да избију из државног живота сваки траг досадањих покрајина. Може ли онда државна статистика да се супротстави тим озакоњеним тежњама и да у свим својим публикацијама стално потсећа на вековну разједињеност нашег народа, давајући јој актуелну форму (као да још увек постоје). Јер треба знати да, једанпут утврђена, статистичка географска подела треба што је могуће дуже да остане иста, ради упоредивости података. То је један од основних принципа статистичке науке.

Затим, има и приказивање по покрајинама својих недостатака. Оне су пре свега сасвим неједнаке по величини (има од 200.000 и од 3,000.000 становника). а, ма да по правилу хомогене, често би се принципу социјалне хомогености више од-

говорило кад би се поједини крајеви од њих издвојили и придодали једној другој провинцији (на пр. Бока Црној Гори, Срем Војводини, Санџак Босни или Црној Гори и т. д.).

Међутим, приказивање по областима, које се не може мимоићи, као што се уопште ни подела на мање административне јединице не може и не сме мимоићи, не задовољава у потпуности практичне ни научне интересе. Њих је најпре много, тридесет и три, тако да је прегледност при упоређивању тешко ако не немогуће одржати (често је немогуће, да наведемо и један статистичко-технички разлог који не изгледа баш много важан, а у ствари није без важности, немогуће је све покрајине навести на једној страни, и онда је упоређивање још и формално отежано. А неспорно је да ми немамо 33 зоне различите по социјалном склопу и животу становништва, и по привредним и културним односима.

Те су области, затим, тако образоване да је немогуће наводити их према њиховом положају (од истока на запад, севера на југ, или обрнуто). Свака област граничи са још неколико области, тако да, ако се узме један правац при навођењу, морају бити изостављене и доцније поменуте многе граничне области. Ако почнемо, примера ради да наведемо, са тимочком области и идемо ка западу од пожаревачке доље, нишка, граничка област је пренебрегнута и моћи ће се њој вратити тек онда пошто се цео запад државе прешао. Ако се од Тимока пређе на Ниш, то исто важи за западне области. Како ће онда статистички консументи упоређивати односе двају суседних области толико далеко приказаних? (Алфабетско приказивање не долази овде у обзир, где је реч о упоредивости и упоредној прегледности; оно се примењује код нижих административних јединица).

Даље, ма да Устав наређује (чл. 95. II алинеја) да се подела на области врши »према природним, социјалним и економским приликама,« то начело није увек поштовано. У много случајева, исто као и код покрајина, у поједине области су ушли извесни крајеви који по ниједном од тих мерила не би могли да уђу, а изостављени су опет неки крајеви којима је место тамо. Довољно је на ма каквој карти или картограму погледати области Јужне Србије, па видети њихово неприродно компоновање. Ми признајемо да су политички и национални разлози који су у многоне диктовали образовање таквих области, представљали

често пута државну потребу. Па ипак то не значи да се статистика мора задовољити њима и да је њој забрањено, за сопствене потребе, образовати друкчије области, или пределе, или покрајине. Име је овде мање важно. Те области су фиктивне, идеалне. Границе могу по некад бити сасвим практично неизводљиве. Не води се рачуна да ли је гранични терен тежак или лак; границе се повлаче само у канцеларији статистике, у картографској радионици њеној. То такође поред других разлога, доказује да, образовањем статистичких провинција, званична статистика не врши никакву пропаганду и не чини никакву сугестију. Не може се из њих видети жеља да се и у стварности образују такве области или провинције. Јер, при образовању истинских управних јединица, морају се узети у призрење и разлози чисто географски, историски, политички, и други, а не само социални и привредни, који су скоро једини меродавни за формирање статистичких провинција.

Двоструко приказивање бројева неће представљати велику тешкоћу за статистичке чиновнике, ни трошак за државну касу. Ту се ради о малом броју јединица (највише 10), за које се износе исти подаци (материјално исти) који и за праве административне јединице. Свака табела би дакле имала свега једну страну више: табела по срезовима била би већа само за 10 ставова (дакле срезова), табела по општинама као за највише 10 општина. Подаци се за тако образоване статистичке провинције добивају простим сумирањем података нижих јединица. Посао ће нарочито лак бити ако у те провинције улазе бар срезови као целине, и ако неће моћи увек ући целе области. Тада ће само сумирање бити простије и лакше. У целој држави нема више од 400 срезова, а свођење података на срезове не може скоро никад да се мимоиђе.

Све су то разлози који чине нужним што скорије приступање једној идеалној подели Државе на хомогене зоне у статистичком смислу. Које би све зоне требало да се образују не може да реши један човек сам. То би имала да утврди једна комисија нарочита за то сазвана географа, статистичара, привредника и т. д.

Ми смо, овим написом хтели само да дамо једну сугестију и да скренемо пажњу на једну потребу коју истински осећамо и коју мора да осети у првом реду статистичар-аналитичар, а затим сваки јавни радник. Јер се може лако догодити да и онда,

кад наша званична статистика почне правилно и добро да функционише, што данас ниуколико није случај, статистичка издања не наиђу на добар пријем и не произведу жељено дејство само зато, што су се строго држала званичних подела и званичних форма. Статистичке би провинције могле врло често да побуде интересе за податке и код оних, који иначе тај интерес не би показали. Оне би, затим, дале побуде и науци, чији пионери нису увек вољни прибегавати рачунању. Кад би нашли готове рубрике, већ срачунате за области које су научници и утврдили, они би често испитивали узрочности појава у питању и разлоге зашто се оне јављају у једном пределу мање у другом више. А то је скоро све што статистика очекује од науке и због чега уопште апелује на њу.¹

Лазо М. Костић.

¹ У последњем броју Српског Књижевног Гласника (16 новембар 1926) изашао је један чланак г. Боривоја Ж. Милојевића, професора Географије на Универзитету, под насловом »Географска средина и култура у нашим земљама«. Он је ту покушао да истакне неке важније зоне у Држави. Мерило му је издвајања углавном географско ((геоморфолошко, антропогеографско и привредно-географско). Границе нису тачно омеђене, неке су зоне без имена, и поједине од њих врло широке (на пр. зона Карста). Ипак би та испитивања могла врло лепо послужити као база утврђивања статистичких области.

Osnova zakona o berzama

I

U čl. 1 osnove zakona o berzama, kojeg je izradilo ministarstvo trgovine i industrije, usvojen je primjer da su berze ustanove sa samostalnom upravom. Međutim, skoro svi članci ove osnove zakona koji slijede pokazuju skoro bez izuzetka da o toj samostalnoj upravi naših berza nema ni spomena. Jer, i mimo komesara ministra trgovine, koji je predviđen kod svake berze, samo ministarstvo trgovine rezerviralo je za sebe toliku i takovu ingerenciju da o samostalnoj upravi naših berza ne bi bilo ni govora. Naši mjerodavni faktori misle da je potpuno dosta, ako se u prvim paragrafima jednoga zakona utvrdi jedno slobodoumno načelo i da je time udovoljeno principu koji danas prevladava

u svijetu. Njih ni najmanje ne ženira što sadržaj samog zakona u svojoj bitnosti tuče upravo onaj princip koji je u prvim paragrafima tako istaknut.

Naše berze imale su do sada široku autonomiju i bar u tome bile su ravne ostalim berzama inozemstva. Ta autonomija nije bila nikad ni zlorabljena tako da nije dolazilo ni do najmanjeg sukoba između uprava naših berza i pojedinih državnih organa. Komesari ministra trgovine koji postoje i po starim zakonima nisu, barem se ne sjećamo, nikad došli u položaj da uređuju, da suspendiraju ovu ili onu odredbu uprave berze, da ospore ovaj ili onaj zaključak upravnog odbora bilo koje od naših berza. Na upravama pojedinih berza stoje i stajale su ličnosti u koje su mjerodavni faktori imali i mogli imati najveće povjerenje, pa nas radi toga i čude policijske mjere kojima toliko obiluje ova zakonska osnova.

Kad se je radilo na izjednačenju zakona o berzama, ministarstvo trgovine pozvalo je sve naše berze da izrade jednu osnovu takova zakona. U dugim konferencijama naše berze složile su se u jednoj zajedničkoj osnovi koju su i predali ministarstvu. Međutim, ministarstvo nije uzelo u svoju osnovu ni jedan članak izrađen po samim berzama, dapače kao da je namjerno išlo za tim, da ova osnova bude diametralno oprečna sa osnovom izrađenom po našim berzama. Po osnovi ministra trgovine ne radi se toliko o izjednačenju organizacije i rada naših berza, koliko o zavođenju stroge kontrole sa strane ministarstva. Jer, ova zakonska osnova ni najmanje ne izjednačuje način poslovanja naših berza i dok se gubi u sitnicama neko važno pitanje, kao burzovnih posrednika, koji su primjerice u Beogradu činovnici berze a u Zagrebu samostalni senzali, nikako se ne riješava premda je apsolutno potreba da i u tom pogledu u buduće bude istovjetno.

II

Izbori za Upravu, Financijski odbor i Izborni sud moraju se po ovoj zakonskoj osnovi vršiti po proporcijonalnom sistemu, po listama. Prema tome u buduće u našim berzama imati ćemo manjine i većine. Sumnjamo, da je od potrebe u naše berze uvadati i zastupnike manjine. Do sada kod izbora burzovnih uprava bili smo pošteđeni od izbornih borba i sporazumom samih članova ulazili su u upravu najvideniji i najspremniji representanti naše privrede. Ako je tu i tamo bilo malo borbe to je bilo lih radi toga, što je ovaj ili onaj privrednik iz svoje lične ambicije htio ući u

upravu berze. I to ne možda radi toga da tamo radi, već više da ima jedan titul više. Načelne borbe nije bilo a nije moglo ni biti. Uvađanjem izbora po listama znači sokoliti pojedince da prave posebne liste i da tako ulaze u uprave berze. U upravama naših berza nema stranaka ili grupacija koje bi zajednički glasale o pojedinim pitanjima ; ili se sve glasuje jednoglasno što se događa redovito, ili ako se glasa različito onda nikad nisu iste osobe koje bi uvijek složno glasale za ili protiv. Prema tome ne vidimo potrebe o zastupstvu manjine i izbora po listinama.

Ako se baš hoće da u upravi berze budu srazmjerno zastupane sve privredne grane, onda se je morao akceptirati bečki sistem koji predviđa da se upravni odbor berze ima sastojati od toliko reprezentanata novčarstva toliko od trgovine i industrije. Članovi berze dijele se u te tri skupine i svaka posebno bira svoje zastupnike u upravu. Time je zajemčeno da će u upravi biti jednako zastupane sve privredne grane. Taj način izbora je daleko ispravniji nego izbor po listama jer u ovom potonjem slučaju skupine koje su slabije po broju mogu ostati daleko manje zastupane u upravi nego što odgovara njihovoj privrednoj snazi. U našim burzama članovi su većinom trgovci i to ne radi same berze nego radi izbornog suda pa nebi bilo opravdano, ako u jednoj borbi oni majoriziraju ili čak isključe iz uprave bankare, koji su daleko uže povezani efektnim berzama nego što su to trgovci. Sa izborima po listama moglo bi primjerice na jednoj berzi trgovci istaknuti posebnu listu i obzirom da su od recimo 650 članova njih 500 trgovci, istisnuti bankare, iako to berzi eventualno dolazi u obzir, primjerno za devizne i efektne poslove, a ne i za robu. Ako se već nije htjelo zadržati sadašnji sistem koji budući da nema proporcijonalnosti sili na sastav zajedničke liste, onda je ministar trgovine i za berze mogao usvojiti onaj način izbora uprave koji je način on sam propisao za izbor u ljubljansku trgovačku komoru, naravno određivši broj članova uprave za pojedine privredne grane ne po broju članova te grane nego po važnosti te grane za samu berzu. Tako bi u Novom Sadu i Somboru bilo više zastupnika poljoprivrede i trgovine, a u Beogradu i Zagrebu više zastupnika novčanih zavoda.

Financijski odbor ima da pregleda račune i sastoji se obično od dva do tri člana. I za taj odbor propisati izbor po listama znači samo prepore dovesti do apsurdizma. Primjećujemo da se izbor financijskog odbora uvijek vrši jednoglasno iz jednostavnog razloga, jer se za takova mjesta nitko ne otimlje.

Propisati izbor po listama za članove izbornog suda znači da ovdje ministarstvu trgovine nije jasno koja je funkcija tog suda i kako on radi. Izborom izbornog suda postavlja se izvjesan veći broj privrednika koji u slučaju potrebe mogu vršiti funkciju izbornog suca. Za samo vršenje te funkcije potrebno je da ih u pojedinom sporu odrede same stranke. Određivanje tko će u pojedinom sporu biti izabrani sudac mogu same stranke, to je bit izbornog suda i preko toga se ne može preći. Samim izborom izbornog suda određuje se samo tko sve može uopće biti izborni sudac. Tako zagrebački izborni sud ima 84 člana i stranke u sporu imaju između ove osamdesetorice da odrede svoje zastupnike.

Članovi izbornog suda sastaju se samo jedanput u godini, da biraju svoje predsjedništvo i nikad više. Tu ne dolazi do zajedničkog sastanka, do skupnog vijećanja o bilo kojem načelnom pitanju, da bi bilo potrebno da je zastupana i manjina, a kad nema zajedničkog vijećanja, kad nema nadglasivanja onda nema smisla ni za proporcionalnost. Koliko smo prijatelji proporca, ipak ne vidimo da proporciju treba otvoriti vrata i u sudstvo.

I izborni sudac mora posjedovati velike moralne kvalifikacije. Tu moralnu kvalifikaciju može mu dati samo većina članova jedne berze, a nikako par članova koji obzirom na sistem listina mogu i manje vrijedne, ali za to ambiciozne ljude, proturati kao izborne sudce. Često, veoma često se događa, da par dobrih ili par loših izbornih sudaca dadu žig čitavom izbornom sudu. Ako je potrebno za postati izbornim sudcem sakupiti oko sebe polovinu članova jedne burze onda je već teže da među izborne sudce uđu i takovi koji nisu dostojni tog položaja. Obzirom da se izborni sud sastoji iz 50—60 osoba i da ih bira većina članova, ne možemo dopustiti pomisao da pojedine stranke ne mogu među njima naći osobu, koju bi izabrale kao svog obranika već da je i za to potrebit izbor po listama. Izbor po listama može se primjeniti kod svakog izbora, osim kod izbora izbornog suda. Kod pravde nema i ne može biti većine ni manjine.

III

Kod svakog udruženja, a berze su isto tako jedno udruženje, upravni odbor ili pak glavna skupština ima pravo da isključi one članove koji ili ne udovoljavaju društvenim obavezama, ili rade protiv udruženja ili su se inače ogriješili o neke principe društvenog morala. U čl. 19. ministar trgovine propisuje da po

upravnom odboru isključen član ima pravo žalbe na Ministra trgovine. Prema tome konačno tko će biti član ne određuje uprava a ni glavna skupština, već Ministar trgovine. Tako netko tko je partijski drug ministra trgovine može si dozvoliti mnogo toga, sjeguran da mu berza ništa ne može. Tako će se događati da će po odredbi Ministra trgovine biti i takovih članova za koje berze drže da su nedostojni. Toliko po članu 19 osnove zakona o berzama. U članu 24 koji govori o prekršenju statuta berze ili ako se neko ogriješi o načela trgovačke časti predviđen je ukor, novčana globa od 5000 do 50.000 dinara i isključenje. Po ovom članu ovu kaznu izriče upravni odbor, samo ako kazna glasi na novčanu globu preko 20.000 ima mjesta žalbi Ministru trgovine. Prema tome ima mjesta žalbi ako je novčana kazna a nema ako je isključenje. Naravno da Ministra trgovine ništa ne smeta što je ovaj član u protivnosti sa članom 19 koji predviđa pravo žalbe i za isključenje iako iz drugih razloga.

Svakako je jedan unicum da će u buduće Ministar trgovine da određuje o isključenju člana jedne berze. Najsvetije pravo jednog udruženja da određuje tko će biti članom dovađa se kod nas do apsurdnosti.

U članu 5 određuje se da troškovi obračunskoga zavoda u koliko dođe do njihovog osnivanja ne mogu pasti na teret berze. Moderna efektna berza ne da se ni zamisliti bez obračunskoga zavoda pa se to pitanje ne da riješiti jednom negacijom. U prvom redu nije jasno izraženo što se misli pod pasti na teret. Da li se tu misli na izdržavanje činovništva ili na eventualne gubitke iz poslovanja obračunskoga zavoda nije jasno izraženo. Obračunski zavod, može biti sastavni dio berze bez da to može imati za berzu materijalnih žrtava, dapače pristojbe koje ubire mogu biti veće od rashoda. Čemu onda zabranjivati da se takovi zavodi osnivaju? U najboljem slučaju moglo se je odrediti da obračunski zavod ne može odgovarati za razliku u tečaju ili za obligo člana koji je insolventan i ukoliko taj obligo prelazi visinu kaucije.

Kulminaciju čitave osnove nalazimo u članu 20 koji određuje da budžet berze odobrava ministar trgovine. Nije dosta što se u članu 4 točka 4 govori o načinu nabavke sredstava za uzdržavanje berze, što se u članu 6 reguliše što će se raditi sa imovinom, nego treba odobriti i budžet. Budžet trgovačkih komora koji su organi ministarstva trgovine ne odobrava ministar trgovine ali za to ima odobriti budžet jednog udruženja. Javimo privrednicima

svijeta, da kod nas ministarstvo trgovine toliko vodi računa o privredi da čak odobrava i dudžet berza i svijet će nas iskreno žaliti i više se neće čuditi zašto jedna bogata zemlja privredno tako loše stoji.

IV

Osim mnogobrojnih ograničenja koje je ministar trgovine postavio našim berzama u članu 7 određeno je da komesar Ministra trgovine ima pravo obustaviti izvršenje bilo koje odluke upravnog odbora. Uprava berze ima pravo da se u roku od 15 dana žali Ministru trgovine. Nu u osnovi zakona nije označeno u koje vrijeme ministar mora donijeti odluku. U modernom zakonodavstvu, u koliko neke vlasti imaju pravo veta, starija vlast ako u određenom vremenu ne donese rješenje, veto otpada i zaključak postaje pravevaljan. Jer ovako Ministar trgovine i nerješavanjem utoka, rješava ga na štetu burze, naime veto ostaje na snazi. Prema tome Ministar trgovine i bez potvrde odluke svog komesara, može toj odluci dati vrijednost stalnosti, bez da je na sebe uzeo odium donošenja konačne odluke. U svakom slučaju trebalo bi odmah da ukoliko u izvjesnom roku Ministar ne donese odluku, veto otpada od sebe.

U čl. 25 predviđeno je da ukoliko uprava berze dođe u sukob sa Ministrom trgovine, ovaj ima pravo sazvati vanrednu skupštinu radi izbora nove uprave. No što onda, ako je ministar došao u sukob samo sa jednim, pa makar i većim djelom uprave, zar će i manjinu svrgnuti? Ako nju ne svrgne, kako će se po listama vršiti izbor samo za jedan dio uprave. A što opet ako skupština izabere u upravu opet osobe koje je Ministar razjurio?

V

Zakonska osnova o berzama, primjerice nema ni spomena o dvama krupnim pitanjima koja treba urediti: o kotiranju papira i o načinu izračunavanja tečaja koji ulazi u tečajnicu. Procedura oko kotiranja na berzama, mora biti unesena u zakon, barem u principu. Efektne burze i efekti imat će u buduće dominantnu važnost pa to pitanje treba riješiti. Ne može se dogoditi da berza u Zagrebu odbije kotiranje jednog papira, a prihvati ga ona u Ljubljani ili Novom Sadu. Isto tako mora se odredit kad se može prestati sa kotiranjem. O terminskim poslovima efektima naravno nema ni spomena. Isto tako o izračunavanju kursa. Njemački zakon

o berzama tačno određuje način izračunavanja i objavljivanje tečaja pa bi bilo dobro da se malo prouči taj zakon.

Osnova ministra gosp. Krajača prvo je nedovoljna a drugo je policijska pa ju u interesu slobodnog razvitka naše privreda treba podvrći temeljitoj reviziji.

I. B.

Пословна способност трасата по чеку

у пројекту чековског закона.

Материјална садржина правног посла коме се жели дати карактер чека, а према томе и законска заштита по пројекту законског предлога о чеку, прописана је чланом 1. пројекта, у коме су наведени битни елементи чека.

Један од битних елемената јест ознака *трасата*.

Трасат, пак, не може да буде овако лице које има пословну способност по општим принципима грађанског права. А, и разумљиво је да лица за која нема оправдана основа да им се ускрати неограничена слобода располагања својим имањем, не могу самим тим и да се сматрају дораслим за неограничено учешће у оним пословима који су од значаја не само за контрахенте, него и за интересе целокупне привреде.

Члан 2. пројекта законског предлога, постављајући услове за пословну способност трасата по чеку, издваја из круга лица опште пословно способних само она која извесним субјективним особинама могу оправдати претпоставку да ће као трасати по чеку бити у стању да одржавају правилан чековски промет.

Руководећи се мотивима међународне приватно-правне целисходности, у пројекту законског предлога прави се разлика међу чековима по томе да ли су плативи у земљи или ван земље.

Да се не би морало путем конвенције решавати питање пословне способности трасата који има домицил ван земље, пројектанти су стали на становиште да треба *законом* признати пословну способност трасата по чеку сваком лицу настањеном ван земље које, по закону који се примењује у месту његова домицила, има пословну способност да буде трасат по чеку.

Али, за чекове који су плативи у земљи, пројекат законског предлога сузио је круг лица пословно способних да буду трасати по чеку.

Кога, дакле, пројекат законског предлога сматра квалификованим да му се призна пословна способност трасата по чеку ?

На то питање одговара нам члан 2. у 1. тачки, кад каже : *»фирме регистроване код суда које се у виду обрта баве банкарским пословима.«* Према томе, сваки онај који у виду сталног занимања у своје име врши банкарске послове, а о томе је оставио формалног трага код надлежног суда, сматра се да, самим вршењем банкарске професије, оправдава претпоставку да неће, као трасат по чеку, ометати уредан ток чековског промета. Вршење банкарских послова у своје име, дакле, квалификација је за пословну способност трасата по чеку.

Ако, сада, поклонимо пажњу извесним интересима јавног карактера, које ћемо ниже поменути, увидеће се да је овом одредбом превећ нашироко омеђен круг лица којима се намерава признати пословна способност трасата по чеку.

* * *

I. Да би чек у промету дао све користи које, као сурогат законском средству плаћања, може и треба да пружи, потребно је *a)* да се чековски промет распростре у што већој мери, т. ј. да буде што шири круг лица вољних да своје обавезе плаћају, уместо законским средством плаћања *компензацијом* са својим потраживањима, а средством чека. Али, поред тога, треба и *б)* да се ова потраживања намењена компензацији средством чека не расплину, него да се концентришу у што мање руку. Само у колико имаоци чековских рачуна своја потраживања намењена чековском промету буду концентрисали у што мање банкарских радња, само у толико ће се омогућити обилније пробијање међусобних дуговинских односа средством чека.

Дакле, што више трасаната, и што ужи круг трасата, — то ће и економски значај чека бити већи.

У овој формули ми ћемо, овом приликом, подвући да економски интерес што већег ефекта чековског промета тражи да круг трасата буде што ужи.

II. Да би чековски промет уредно текао, потребно је, поред осталог, *a)* да трасат буде не само солвентан, него и да његова имовина буде ликвидна у толикој мери да је може увек без

тешкоћа благовремено претворити у законско средство плаћања, бар у толикој мери колико чековске диспозиције то буду тражиле. Али, није довољно ово ставити у дужност трасату, него б) треба и заинтересованим дати могућности да проверавају трасатову солвентност и ликвидност његове имовине, како би се заинтересовани могли правилно одредити при закључивању послова по чеку. Разуме се да је то могуће само код оних привредних организама који су своје устројство засновали на принципу публицитета у имовном стању, те су, као такви, под обавезом јавног полагања рачуна.

Приговориће се да јавно полагање рачуна, онако како се у пракси често врши, није увек довољно у сагласности са принципом публицитета у имовном стању. И, када правна лица обавезна на јавно полагање рачуна, вршећи сву своју дистинктивну дужност, ипак не дају јавности довољно приступа у своје имовно стање, онда ни сама та законска обавеза јавног полагања рачуна није поуздан критериум за класификацију лица при одређивању којима би требало, а којима не би требало признати пословну способност трасата по чеку.

Али, не треба заборавити :

1. да су се из нежељеног, али драгоценог искуства маркантно обележиле контуре правне свести да не би требало дуже пуштати да се недовољно савесним полагањем рачуна изиграва основни принцип читавог реда привредних организама, и то баш оних који, по својој природи, понајвише разгранављају своју привредну делатност, чиме ангажују интересе највећег дела јавности ;

2. да јавност, са незнатним ограничењем, и данас има на расположењу правних средстава против изигравања законске дужности јавног полагања рачуна, и

3. да, и када јавност не би имала тих средстава, шта више, када ни законодавни рад који предстоји не би успео да нађе и нове мере које би у овом погледу биле ефикасније, — опет би заинтересованима остало оно преимућство које и данас имају, а то је да међу јавним полагачима рачуна поверују у солвентност и имовну ликвидност само оних који су, *јавним полагањем рачуна*, о томе дали довољно доказа.

Међутим, о свему томе нема говора када су у питању радње које нису дужне да јавно полажу рачуне.

Дакле, када економски интерес што већег ефекта чековског промета тражи да се што тешње стегне круг трасата по чеку, а правни интерес диктује што већу пенетрацију јавности у питање солвентности трасата и ликвидности његове имовине, — онда би био само један одмерен потез законодавчев, ако би искључио из реда банкарских радња, пословно способних за трасата по чеку, бар све оне које нису дужне да јавно полажу рачуне.

Душан Хопе.

Наша спољна трговина

У нашој спољној трговини је прво полгође 1926 год. показало назадак према првом полгођу 1925 год. Тај се назадак огледа у цифрама :

	I полгође 1925	I полгође 1926
увоз	4,602,941.563	3.782,094.549
извоз	4.506.486.074	3.938,353.129

Опадање извоза се врло јако осећа и на привредној кризи, јер се она, услед тога, доста осетно потенцира. У осталом, врло је тежак удар и за наше државно буџетирање кад извоз опада и то тако јако баш онда, кад је у важности буџет од близу тринајест милијарди !

Интересна је појава да смо у I полгођу 1926. увезли производње земљорадње за 371 милиун динара ; у тај увоз улази и биље за индустрију и лекарију у износу од 88 милијуна динара, док смо тога били извезли за циглих 42 милиуна ! Производи сточарства и живе стоке, који би могли износити најмање две три милијарде за једно полгође, дотерали су свега једну милијарду ! Јаја су, међутим, изневерила сва надања. Чак и рибе је мање извезено и мање за њу новца узето, него што би се могло надати ! Млинарски производи просто изазивају запрепашћење : у нашу, типично аграрну земљу, њих је увезено за 56 милиуна а извезено за циглих 77 милиуна динара ! Такви су резултати просто поражавајући !

Даље, код наших рудника угља, који су у кризи, те нам скраћују или обустављају продукцију, ми смо увезли угља за 101 милиун а извезли циглих 17 милиуна динара !

Такво исто запрепашћење изазива увоз кудеље, лана и осталих биљних влакна за предиво, који износи читавих 80 милиуна, а извоз циглих 57 милиуна!

И свиле смо увезли за 104 милиуна, а извезли за циглих 10 милиуна динара!

Чак смо и дечјих играчака увезли за 6 милиуна а извезли за циглих 3.800 дин.; мада би, код развијенога ручнога рада на нашем селу, могли извозити дечјих играчака за читаве стотине милиуна динара, а не увозити ни за једну аспру!

Извозне перспективе, које нам отварају јули и август 1926, у пуној су мери суморне: оне не отварају наде на боље...

Кад смо код ових цифара, морамо нагласити: да на светској пијаци не можемо издржати конкуренцију са земљама које, услед велике производње, аграрне производе своје јевтиније продају, јер их јевтиније и коштају. Морамо и ми поћи трагом њиховим — појевтињавати трошкове око производње великом производњом, да би могли конкурисати и издржати конкуренцију. Са садањом производњом од 10 и 12 товара, ми нисмо у стању издржати конкуренцију са земљама које производе 20, 25, 30 и 36 товара по једноме хектару!

Осем тога, мора се поставити најстрожија контрола при извозу: да би се извозио само добар квалитет, чист и здрав. Чак и воће ми не можемо више извозити онако прљаво и несортирано, како смо навикли; не можемо јер нас туче прекоморска конкуренција одабранога, лепо сортиранога и чистога воћа.

Уз то, како ми имамо врло много и воћа и стокe неугледне, те их тешко можемо продати у свежему стању, безусловно је потребно отворити фабрике мармеладе и кланице, јер се прерађено воће и месо може дуже држати и куд и камо повољније продати.

У опште, мора се поклонити изванредно велика брига подизању наших првобитних индустрија, необично потребних једној аграрној земљи. Тек с развитком и с полетом првобитних индустрија се може очекивати привредни успех једне аграрне земље, нарочито овако заостале, као што је с нама случај.

Без тих првобитних индустрија је немогуће, особито под данашњим нашим околностима аграрне производње, очекивати ма какав видан успех у нашој спољној трговини: ми ћемо, вечно, остати у ствари колонијални произвођачи аграрија, све

док не имаднемо својих првобитних, аграрних индустрија. Тек с њима је у стању наш извоз расти, а с порастом *таквога* извоза расте и сума нашега националнога рада којег ћемо у цени својих продуката наплаћивати, као што многе узгредне користи имамо и од црева, и од крви, и од коже, и од вуне, и од разноврсних отпадака . . .

Драгиша Лапчевић.

Рентабилитет адхезионе пруге Пазарић—Коњиц

У »Економисту« од године 1924. писао сам о потреби реконструкције железничке пруге Пазарић—Коњиц, т. ј. о замени дела ове пруге, где је зубчаница са нагибома 60⁰/₀₀ у укупној дужини 26.8 км, са пругом адхезионом промила 15⁰/₀₀. Ова је замена, по решењу Краљевске Владе, усвојена и радови на томе су данас у извођењу.

Према израђеном плану извршење ових радова дели се у две групе. Прва преставља израду великог тунела од 3213 м а друга обухвата израду делова нове пруге : Пазарић—Тарчин. Раштелица—Тунел и Брадина—Коњиц у укупној дужини 35.850 км. Израда тунела због велике дужине изискује дуже време рада те је предвиђено 40 месеци а израда нових делова пруге краће време — 24 месеца.

По плану грађења целе варијанте узето је, да се прво отпочне са тунелом, као највећим објектом, а за то време да се добро проштудира и изради дефинитивна траса делова варијанте. Рад на варијанти имао би се да отпочне благовремено, да она заједно са тунелом буде готова.

Како су радови на тунелу већ у велико одмакли, јер је на дан 11. новембра избушено са обе стране 800 м, то је већ сада време да се осигура новац за грађење делова варијанте, те да се не би по изради тунела чекало на довршетак ових радова.

Да испитамо сада рентабилност пројектоване земље.

Да видимо прво шта кошта данас одржавање, вуча и саобраћај код зубчане пруге Пазарић—Коњиц, а шта би коштало исто то кад би пруга била адхезиозна.

I. Одржавање.

По досадашњим подацима одржавање зубчанице преко Иван планине приближно пет пута је скупље од одржавања адхезионе пруге са $15^0/_{00}$.

26.8 км зубчанице X 85.596 дин. (коштање одржавања 1 км зубчанице) износи годишње суму од 2,292.976.— дин.

35.8 км адхезионе пруге 20.898 дин. (коштање 1 км адхезионе пруге) износи 747.948.— динара.

Значи, да је одржавање адхезионе пруге јефтиније од одржавања зубчанице за 1, 444.826 динара годишње, која сума преставља чисту уштеду у одржавању по изради адхезионе пруге.

II. Вуча.

1. Пруга Пазарић—Тарчин.

Овај део пруге зубчанице дуг је 5.6 км и има нагиб $35^0/_{00}$.

Претпоставимо, да ће и на будућој адхезионој прузи бити исти број возова као данас на зубчаници, т. ј. 22 пара возова.

Садашње локомотиве зубчанице могу да вуку на овоме нагибу 130 бруто тона, те је за сваки воз од 260 бруто тона потребно 2 локомотиве; једна напред, друга за потискивање. Значи — да 22 воза превуку дневно 5720 бруто тона у сваком правцу. Да се ова количина бруто тона превуче, потребно је данас 10 локомотива + 2 у резерви и за прање котлова, дакле укупно 12 локомотива.

Кад се буде саградила адхезиона пруга на овоме делу са $15^0/_{00}$ онда ће бити за сваки воз потребно опет 2 локомотиве, али ће оне вући у место 260, 400 бруто тона, т. ј. 8800 бруто тона дневно у свакоме правцу. За 22 пари возова требаће 6 локомотива и 1 у резерви и за прање котла.

Уштеда.

а) у особљу: За турнус зубчастих локомотива потребно је: 10 партија са укупним месечним издатком од 57.000.— динара. А за турнус адхезионих 6 партија са укупно 31.000.— динара издатка.

б) у угљу: На садашњој зубчастој прузи $35^0/_{00}$ потроши се за пропатованих 1000 бруто-тонских км. — 600 кг. угља, у вредности $21/100$ —126 динара.

Пошто дневно 22 воза превлаче 5720 бруто тона у свакоме правцу, дакле укупно 11440 бруто тона, то је потрошак угља = 38.400 кг. или у новцу месечно 241, 920.—динара.

На адхезионој прузи од 15⁰/₀₀ потрошак угља износи на 1000 бруто-тонских км. 100 кг или 52.5 дин.

Код 44 воза са брутом од 8800 тона $X 2 = 17.600$ бруто тона, дневно се потроши 24.625 кг угља или у новцу 5171 динара ; месечно 155.145.— динара.

Према овоме у корист адхезионе пруге показује се уштеда од 86.775 дин. и 53% више брута.

в) у мазиву :

На 1 локомотив. км зубчане пруге потроши се 190 гр. мазива уз цену 5.50 динара кг.

Пропутовани су 246.4 км а потрошак мазива је 46.81 кг дневно у — новцу 257.4 дин. Месечно 7722 дин.

На адхезионој прузи је потрошак 95 гр. на 1 локом. км уз цену 5.50 дин. кг, а пошто су пропутовани километри исти а количина потрошног мазива половина, то је месечни издатак свега 3861 дин. Годишње 46.332 динара.

Закључак :

1. Уштеда на машинском особљу	302.400 дин. годишње
2. Уштеда на угљу	1041.300 дин. годишње
3. Уштеда на мазиву	46.332 дин. годишње
	<hr/>
	Укупно 1.390.032 дин. годишње

2. Пруга Тарчин—Коњиц.

Овај део пруге има од Тарчина до Раштелице адхезиону пругу дужине 4 км а од Раштелице до пред Коњиц зубчаницу дужине 17.2 км 60⁰/₀₀.

Има да се замени сасвим новом пругом део Раштелица—Коњиц у укупној дужини 32,562 км — 3213 тунела = 29,349 км са нагибом од 20⁰/₀₀.

Ако претпоставимо и на овоме делу пруге, да ће саобраћати само 22 пара возова, онда би истим путем само узимајући у обзир садашњи нагиб зубчанице од 60⁰/₀₀ — дошли до уштеде : у особљу, угљу, мазиву и мање оправке локомотива у укупној суми од 8,679.220 динара.

Кад овој суми додамо и суме које ће се уштедити смањивањем данашњих великих ложионица у Пазарићу и Коњицу, т. ј. задржавањем само ложионичких испостава а што би изнело укупно 848.800 динара, онда би уштеда у вучи износила 9,528.000 динара.

III. Саобраћај.

Пошто на данашњој зубчаници код теретних возова има на свакоме другом вагону по један кочничар, то ће се у овој служби за мањи број кочничара и њихове километраже уштедити на целој прузи Пазарић—Коњиц годишње 564.000.— динара.

Закључак :

1. Уштеда у одржавању	1,444.826 динара.
2. Уштеда у вучи	9,528.000 динара.
3. Уштеда у саобраћају	564.000 динара.
	Укупно 11,536.826 динара.

Кад овој суми додамо већи приход Дирекцији од већег броја вагона у композицијама адхезионе пруге, више уштеду у турнусу вагона и брзину времена, које да узмемо не више од 25%, онда би целокупна уштеда са којом можемо да рачунамо износила годишње 14,450.000.— динара.

П. А. Пр.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Из праксе Државног Савета по административним споровим из финансијског Законодавства

І. Б—П Банка у Ст. Б. поднела је тужбу Државном Савету противу решења Министра Финансија од 17. октобра 1924. године Бр. 35540, којим је одбачена као неблаговремена њена жалба противу разреза таксе из 12 напомене уз Т.Бр. 12 закона о таксама. То решење Министарства Финансија гласи : »Министарство Финансија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Генерална Дирекција Посредних Пореза, таксено одељење Бр. 35540 у Београду 17. октобра 1924. године, Бачко Потиска Кре-

дитна Банка д. д., у Старом Бечеју од 31. марта т. г. Бр. 1 којим је задужила Банку на непокретно имање преносном допунском таксом из Т.Бр. 12 напомене 12 за период 1924-25. г. са дин. 5.300. и моли да се разрез као неправилан поништи. Генерална Дирекција Посредних Пореза размотрила је ожалбени предмет па је нашла : да је жалба неблаговремено поднета јер је саопштење разреза извршено 4. априла а жалба примљена у Управи 31. маја 1924. године. С тога не упушта јући се у оцену и оправданост жалбе, на основу чл. 23. закона о државној трошарини, таксама и пристојбама решава : да се жалба Бачко Потиске Кредитне Банке, којом тражи да се поништи извршен разрез допунске преносне таксе, као неблаговремена одбаци, о чему је решењем извештен«.

Жалбени су наводи следећи : »У нашем поднеску изрично смо молили, да ако га као жалбу сматра и одбије, нека га усвоји као молбу на повратак неумесно плаћане веће таксе. Ми смо тај наш поднесак образложили и молили на основу закона да нам се упути свота од 2112 динара натраг, јер је финансијска управа у име допунске преносне таксе еквивалентна 5300 динара годишње одмерила и то незаконито јер њен темељ т. ј. вештачење и процена није по законитом пропису утврђена, наиме она вредност, коју су процениоци установили, према данашњим финансијским и економским приликама, не би се могла ефективно стварно постићи, и она је нереална услед нестабилне државне валуте и велике новчане кризе, изложена флуктуацији и зантним променама. И са формалнога је гледишта ништаван поступак среске фин. управе ; поступак процене није текао законито, јер кад Власт посумња у назначену прометну вредност, односно кад она или интересирана странка у исправност исвештаја не поверује, има се вредност вештачењем потврдити, о чему се интересована странка има претходно известити, која се може против вештачења жалити за 15 дана по саопштењу вештачења, но одлука у том погледу никад није банци уручена, те тако по Т.Бр. 12 напомена 12 11. VIII разрез ове допунске преносне таксе и по пропису члана 23. закона о државној трошарини, такси и пристојби од 27. јуна године 1921. Службене Новине Бр. 152 год, 1921. није још ни данас правомаћан, те се може још и сад жалбом напасти, а ако ово начело не би било усвојено, онда безусловно има места молби на повратак неумесно наплаћене веће таксе него што треба на основу истога закона 22 §, што је све усвојио и нов дефинитивни закон од 25. октобра 1923. године који је ступио у живот 15. новембра 1923. г.

Генерална Дирекција је у Службеним Новинама Бр. 37 1924. год. публиковала наравно на основу 43 члана закона о таксама 25. октобра 1923. године свој проглас као тумачење и објашњење закона, да процена код купопродаје те тако по аналогiji и код еквивалента, мора бити по драгој вољи власника и купца и да на њихову погодбу не утиче никаква нужда продавца

нити неодложна потреба купца, т. ј. вредност мора бити објективна стварна, а у овом конкретном случају је сувише велика вредност узета за темељ разреза и то погрешно, пошто потписана банка није ни могла у смислу Т.Бр. 12 нап. 12 тачка 8 закона о таксама свога стручњака именовати, јер на то није била ни позвата.

Погрешно је оцењена кућа на спрат у којој банка послује, на 2 мил. динара, јер је она таквога строја, да је само новчани завод може употребити а приватан човек никако, заводи пак имају сви своје куће. Поред тога ништа и не носи, јер на спрату станују банчини чиновници бесплатно, а приземни су пословни локали банке. Кад се још узме у обзир пореза, прирези, репарације и реновације и други терети, иста кућа проузрокује релативан пасивитет. Што се тиче друге куће на пијаци, издате под закуп касини за 24.000 динара, по одбитку нужних издатака, нарочито пореза, приреза, репарација и реновација, не износи више од 2500 динара годишње, а код сваке непокретности у погледу опорезивања правило је и главна околност њен рентабилитет, какву чисту хасну носи и то трајно».

Решавајући овај случај по тужби, Државни Савет је донео своју одлуку од 10. септембра 1926. год., бр. 11145. која гласи: »Државни Савет је нашао да се не може упустити у оцену правилности разреза спорне таксе са разлога што тужилац никаквим пуноважним доказима не обеснажује разлот због кога је одбачена његова жалба противу разреза таксе.

Није основано на закону тужбено тврђење да за овај случај важи рок из чл. 22. закона о државној трошарини, таксама и пристојбама. Тај рок је општи за све случајеве, који нису нарочито предвиђени у таксеним прописима. Али њега искључује сваки други одређени рок, а особито ако је прописан у поступку за наплату извесне таксе. У 12 напомени уз Т. Бр. 12. закона о таксама, за наплату допунске преносне таксе предвиђен је нарочити поступак. По њему се предходно врши разрез те таксе и противу њега у VIII делу поменуте напомене даје се право жалбе у року из чл. 23. закона о држ. трошарини, таксама и пристојбама. Према томе изричном пропису жалба противу разреза допунске преносне таксе има се поднети једино у року из наведеног чл. 23«. Са тих разлога, Државни Савет је одбацио тужбу тужилачке банке као неумесну и недоказану.

II М. В., царински посредник из Загреба, поднео је тужбу Државном Савету противу решења Министра Финансија (Генералне Дирекције Царина) од 15. септембра 1925. год. Ц. Бр. 37944, којим је оснажено решење царинарнице у Загребу. То решење гласи: »М. В. царински посредник из Загреба, жали се на решење царинарнице у Загребу Бр. 8551 од 3-VI-1925. год., којим је кажњен за дело из чл. 166. царин. закона, наводећи: да је пријавио царинарници за царинење два сандука у бруто тежини 273 кр., а 468 комада кишобрана без украса од драгог

метала, превученим драгим тканинама које се царине по Т.Бр. 371-1 опште царинске тарифе. Ову пријаву учинио је на основу извршеног прегледа по чл. 33. царинс. закона, и утврдио квалитет и квантитет пријављених кишобрана и нашао да су спорни кишобрани превучени памучним тканинама, чему служи за доказ уверење а пороклу робе. По извршеној таксацији приступило се је званичном прегледу робе са одређеним ангажованим чиновницима, који су том приликом утврдили својим потписом, да се роба тачно слаже са пријавом. Истога дана декларација је и упућена; али робу није одмах подигао, већ упутио послодавцу Кенигу дупликат декларације с молбом да му плати наплаћену декларацију као и рачун за његов рад. Том приликом скренуо му је пажњу г. Кениг, послодавац, да је управо данас по подне добио извештај из Немачке од фабриканта код кога је пошиљку поручио, да се у истој налазе и кишобрани бољег квалитета, извињавајући му се да није знао за то, и да није имао намеру са бољим квалитетом кишобрана за оштећење државне касе, те му је наредио да поменуто пошиљку врати у иностранство, што је В. одма другог дана и урадио, и поднео поновну декларацију Бр. 166 од 5-V. 1925. год., по којој су ангажовани чиновници на основу чл. 67 и 68. царинског закона извршили поновни преглед и утврдили поново да се пријаве тачно слажу са робом. Пошто је роба оглашена на повратак за иностранство декларацијом. Ц. Бр. 116. од 5-V-1925. год., одобрењем царинарнице Бр. 6697 од 5-V-1925. год., то читава ова радња не може долазити под појам дела нетачне пријаве из чл. 166. цар. закона.

Размотрио сам акта овога предмета и оценио, како истрагом прибављене доказе тако и жалбене наводе, па сам нашао, да је жалба благовремено поднета, њени наводи неумесни а решење Царинарнице правилно и на закону основано са разлога: што је нетачна пријава робе утврђена поновним царинским прегледом а на основу поновно тарифски написаних декларација Ув. Бр. 4061. од 2-V-1925. год., и Превоз. Бр. 116. од 5-V-1925. год., а ту, поновним прегледом пронађену нетачну пријаву, декларант ничим не обеснажује и грешку признаје, чиме се потпуно утврђује како постојање дела из чл. 166. царин. закона тако и кривична одговорност окривљеног». Па је тим решењем и оснажено напред поменуто решење Царинарнице као правилно и на закону основано».

Државни Савет је пресудом својом од 5-III-1926. год., Бр. 41574 поништио горње решење Министра Финансија са следећих разлога: »У конкретном случају како се то из акта види, жалилац је у смислу чл. 67. и 68. царин. закона, тражио промену намере, што му је и одобрено, а царинење извршено без икаквих примедба од стране ангажованих чиновника. По накнадној достави, да роба није тачно декларисана, није се могао провести поступак, и жалилац казнити по чл. 166. царин. закона за нетачну пријаву робе, јер је то противно расписима Ц. Бр. 1725. од

10-VIII-1907 год. и Ц. Бр. 15778 од 23-VIII-1905. год., којима су објашњени чл. 67 и 68. царинског закона, а сем тога још и зато, што у случају промене намере царина се не наплаћује, а ако је већ наплаћена вратиће се (чл. 67. цар. зак.), то онда кад нема плаћања царинских дажбина отпада и онај битни услов за казну по чл. 166. цар. закона, да је државна каса у погледу дажбина оштећена са више од 1 динара».

III. Др. Р. К. адвокат из Љ., заступник фабрике М. З. и сина, поднео је Државном Савету тужбу противу решења Министра Финансија од 20. марта 1925. године Бр. 9191, због одузимања концесије за фабрику квасца и производњу шпирита. То решење гласи: »М.З. и син, сопственик фабрике квасца на В. са одобрењем да од отпадака при производњи квасца може производити шпиритус, према извештају Финансијске Дирекције у Љубљани од 12. фебруара 1925. године Бр. 3848-17 продао је Делничкој дружби »Унион« из Љубљане, своју концесију за производњу квасца за време од 5 година.

Како је овај начин трговања са концесијама недопуштен, јер се концесијом може служити само лице, које је исту добило, то на основу З. напомене уз Т.Бр. 94 таксене тарифе а по предлогу Генералне Дирекције Посредних Пореза *решавам*: Да се М. З. и сину, сопственику фабрике квасца са правом производње шпиритуса од отпадака, његова концесија за фабрику квасца и производњу шпирита одузме. О предњем известити Финансијску Дирекцију у Љубљани и М. З. и сина. »Одговор М. ин. Финансија на тужбу поменутог тужиоца М. З. и синова гласи: »На тражење Државног Савета од 16 маја 1925. год., Бр. 15999 част ми је дати следећи одговор: М. З. имао је одобрење за производњу квасца стим, да од отпадака меласе при производњи квасца производи шпиритус. Са непознатих разлога ова је фабрика сваке године све мање радила, а у 1924. години је закључила уговор са Делничком дружбом УНИОН из Љубљане по коме она уступа своје право производње квасца поменутој дружби. Ово је потврђено извештајем Финансијске Дирекције у Љубљани од 12. фебр. 1925. г. Бр. 3848-17. Како је продаја концесије пре надлежног одобрења забрањена, јер је концесија везана за личност, то сам решењем од 20. марта 1925. год. Бр. 9191. тужиоцу одузео концесију. Са изложеног остајем у свему при своме решењу».

Државни Савет је пресудом својом од 4. септембра 1925. год. Бр. 24220 одбацио горњу тужбу са следећих разлога: »Из саме природе концесије проилази да није дозвољено самовласно располагање с њом. Али да је сва измена у концесији која је предмет спора, па и њен, пренос на друго лице, везано за одобрење надлежне власти, види се из Т.Бр. 94. закона о таксама. У његовој првој напомени наређено је да се плаћа половина прописане таксе ма за какву измену у датом одобрењу, а истакнуто је, да та измена има уследити по тражењу приватног лица. Исти

услов важи и за пренос добијеног одобрења на друго лице. Према томе, концесионар је дужан да се за сваку измену у концесији и за њен пренос на друго лице предходно обрати Мин. Финансија, и тек његовим одобрењем може да наступи оно што је тражено. Противно се не да ни предпоставити, јер када је према З. напомени поменутог Т. Броја подизање фабрика шпирта па и квасца везано за одобрење Мин. Финансија, и свака измена у одобрењу не може да наступи без његове дозволе. У овоме случају тужилац се није држао законских прописа, него је самовласно пренео на друго лице».

Овај трећи случај, који је Државни Савет расправлио, најинтересантнији је од свих до сада изнетих. Као што се види, овде су у питању концесије, међутим питање концесија код нас није регулисано на један општи начин т. ј. закон о концесијама не постоји. По чл. 133 и 139 Устава, Законодавни Одбор Народне Скупштине, имао је да у предвиђеном року изврши ревизију свих досадањих повластица, после чега би се вероватно донео за целу земљу један општи закон о повластицама. Таквог једног закона још нема, те је немогуће с погледом на то дати један општи критеријум о повластицама. Једина се одредба о томе налази у чл. 117. Устава, по коме право монопола припада држави, а руде, лековите воде и врела и природне снаге, својина су државна. О давању рударских, индустријских и других повластица донеће се нарочити закон, и то је све. Из ове уставне одредбе излази, да ће се тек нарочитим законом, који ће бити општи за целу земљу, одредити појам и однос концесија. По опште усвојеним појмовима о томе шта је концесија односно повластица, и шта је она по својој правној природи, не би се у овоме конкретном случају, који је по тужби као предмет (расматрања) Државног Савета, одобрење које држава даје а које се помиње у чл. 94. Зак. о таксама, могло назвати концесијом. У толико је гледиште Државног Савета нетачно, у колико се односи на схватање појма концесије. Концесије може у ствари бити само онда, где је у питању пренос каквог искључивог права државне експлоатације или какве јавне службе на једно приватно лице, што овде није случај. Концесија у правом смислу те речи могла би постојати још у ова четири случаја : а) ако је у питању уступање једнога јавног предузећа каквом приватном лицу ; б) стварање изузетних или специјалних права у корист каквог приватног лица на извесним јавним стварима (*choses publiques* или *domaine public*) ; в) ослобођење приватних предузећа или приватних лица од плаћања какве јавне дажбине или намета, што у ствари не би били права концесија ; и г) т. зв. шумске и рударске концесије, које су једино регулисане, бар што се тиче Србије, једним специјалним законом — Рударским Закоником. Иначе, пресуда Држ. Савета, је у колико се односи на тумачење одредаба зак. о таксама, правилна и на закону основана.

Стање Народне Банке

У месецу новембру о. г. није било великих промена. Метална подлога повећала се са 7,8 милиона. Од тога на девизе долази око шест милиона, а остало на звечеће злато и страну монету. Политика коју Народна Банка води за рачун државе у области регулисања курса динара, нашла је на одобравање свих привредних кругова, а нарочито се радо поздравља повећање стока девиза. За првих осам дана месеца децембра, међутим, депои на страни опали су за 22,5 милиона динара, што је учињено са извесним песимизмом.

За оцену прилика које владају у нашим кредитним односима, карактеристично је да менични портфељ наше новчаничне банке опада и то за читавих 74,4 милиона а у ово доба године кад је обично тражња кредита врло јака. То значи, да се новчани заводи, као највећи клијенти Народне Банке, уздржавају од давања кредита. Пословна је ситуација таква, да се мора држати велика готовина и бити обазрив и приправан на разна изненађења.

Поводом дискусије која се развила у јавности, па чак и на политичким зборовима о кредитној политици наше новчаничне банке, дао је изјаву једној новинарској агенцији генерални директор банчин. Он у тој изјави нарочито подвлачи да није главна задаћа емисионе банке да даје кредите, већ да регулише новчани оптицај. С друге стране, истакао је ту важну околност, да је банка у давању кредита везана за контингент и да по томе не може имати онај утицај на регулисање каматне стопе, као што би се то на први поглед дало закључити. Јер, поред једне и по милијарде коју ставља банка народној привреди на расположење, стоје 5—6 пута већа средства самих новчаних завода.

За 15 децембар о. г. заказана је конференција представника новчаних завода и Народне Банке, да би се расправило питање о снижавању каматне стопе. Разлика између званичне, банчине есконтне стопе и оне приватних банака толико је велика, да би заиста нешто требало учинити, али је то и поред најбоље воље немогућно регулисати декретом. Камата постепено пада, али не у оној мери како би се, можда, желело. Зато је најбоље оставити самом развоју привредних односа да се то питање аутоматски реши.

Циркулација новчаница није се много променила. У току месеца новембра била је и нижа, али се крајем месеца приближила стању од 31. октобра о. г.

У појединостима, стање Народне Банке било је као што следује :

АКТИВА

	31.-X. 1926.	30.-XI 1926.	За месец дана + или —
МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату	83,5	85,0	+ 1,5
у кованом сребру	17,5	17,5	—
у страниј монети	0,5	0,9	+ 0,4
у депоима на страни у разним валутама	354,5	360,4	+ 5,9
Укупно	456,0	463,8	+ 7,8
ЗАЈМОВИ:			
на менице	1.260,5	1.186,1	— 74,4
на хартије од вредности	253,5	247,2	— 6,3
Укупно	1.514,0	1.433,3	— 80,7
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница	1.151,9	1.151,9	—
рачун привр. и сталне размене	352,3	353,3	+ 1,0
по зајму на бонове обрт. капитала	966,3	966,3	—
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,—	2.000,—	—
Укупно	4.470,5	4.471,5	+ 1,0

ПАСИВА

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено	30,0	30,0	—
Резервни фонд	8,0	8,0	—
Новчанице у течају	5.919,5	5.895,5	— 24,0
РАЗНЕ ОБАВЕЗЕ:			
по жиро рачунима	420,5	398,7	— 21,8
по разним рачунима	309,4	210,4	— 99,0

Нашим претплатницима

Овим последњим (12) бројем за 1926 годину, навршује се трећа, послератна година «Економиста».

На жалост, многи наши претплатници нису измирили дујсну претплату, ни за 1926 годину, а ми их, ево, позивамо да нам пошаљу претплату и за наступајућу 1927 годину.

Уз овај број шаљемо свима уплатницу Поштанске Штедионице и молимо да нам што пре измире дуг.

ОЦЕНЕ и ПРИКАЗИ

Република Банкара

S. S. Chastanet, député de l'Isère. La République des Banquiers. 1925

У последње време у нашој јавности и међу привредницима живахно се претреса питање, које је покренуто са више страна, о заштити улагача, о контроли над пословањем банака, о стварању у овоме циљу једне централе новчаних завода и т. д.. Исто питање, иако у вези са другим појавама економског и политичког живота, привлаче такође пажњу француских публициста и политичара, чему је доказ горе наведена књига. Ова је књига један политички памфлет, написани од стране социјалистичког посланика и уперени против великих француских банака. Али њена занимљивост није ограничена обелоданањем штетне делатности банака у Француској пре и после рата. Писац предлаже такође низ мера за реорганизацију кредита и заштиту улагача, које нису без интереса и за нас.

Главна оптужба коју формулише г. Шастане против *Crédit Lyonnais, Société Générale* и *Comptoir National d'Escompte*, се састоји у том што су ове банке фаворизирале емиграцију француских капитала у иностранство и настављају и данас тај рад мада у другом облику. На жалост писац не наводи о томе статистичких података.

Уопште пласирање капитала у иностранству не може се увек сматрати као једна негативна појава. Ситуација Француске пре рата, као повериоца других земаља, схватала се као повољна, јер је овим побољшавала свој платежни биланс и освајала извесни део продуката туђег рада. После рата су постале свеопшти повериоци Сједињене Државе Америке и нико не схвата ову чињеницу као погоршање економске ситуације Американске Уније.

Друга оптужба још теже природе, коју г. Шастане баца на француске банке и капиталисте, јесте лиферација уочи рата Крпу, према раније склопљеном уговору, знатне количине (6.000 тона) феросилициума, који је био апсолутно потребан за израду топовских метака. То је једна оптужба за велеиздају, али тешко је исту прихватити, пошто није било судског поступка.

Боље да пређемо на средства, која писац предлаже у циљу борбе против пословања банака, које употребљавају народне уштеђевине на штету земље а понекад и самих улагача. Пре него што је образложио своје погледе г. Шастане наводи низ покушаја, који нису били остварени или нису постигли свој циљ, да се спрече спекулација и друге злоупотребе банака, а који су били предузети, почев од друге половине прошлог века, те констатује њихов потпун неуспех. Сам писац је био аутор једног законодавног предлога од 26 јануара 1925 год. о организацији државне контроле над банкама у облику *Conseil Supérieur des banques* и *commissaires contrôleurs assermentés*, али судбина овог пројекта досад није позната.

Писац, као социјалист, не одбацује у начелу национализацију приватних банака, мада је овај опит претрпео потпун неуспех у Русији, али

из практичних разлога досад он исту не предлаже, но претпоставља проширење делатности државних кредитних завода у циљу привлачења у њихове благајне народних уштеђевина, које се сада пласирају у приватне банке. На име, он препоручује уједињење Caisse d'Épargne и поштанских завода, преко којих иде поштанско-чековни промет, и приближаваће операција истих операцијама приватних банака на текућим рачунима. Исто тако он заступа оснивање комуналних банака по угледу белгијских, депарتمانских банака и радничких банака по угледу американских синдикалних банака.

Предложене мере можемо само поздравити, јер данашња држава није социјалистичка те одбацује национализацију приватних банака; али у исто време она не сме да буде класно-буржоаска држава. »Република банкара«, дакле није позвана, да брани приватне банке од конкуренције својих властитих новчаних завода или кооперативних банака, осниваних од стране радничке или друге класе. Али ова идеја Шастане-а није ни издалека нова. Одавно је била прихваћена у Русији, где је најјача банка била Државна Банка и где је знатни део народних уштеђевина био уложен у Државне Штедионице (Государственнија Сберегатељнија Касси), Иста је идеја остварена и код нас где постоји Државна Хипотекарна Банка (раније Управа Фондова) и где у задње време нагло напредује Поштанска Штедионица. Могућно је да је у Француској отпор против конкурената, који врше велике банке, јачи но у наведеним славенским земљама или у по нисцу цитираној Америци и Белгији, али наравно, и тамо исти може бити савлађиван. Много је теже питање, да ли ће државни новчани заводи бити у стању да пружају улагачима исте користи и комодије, као што то чине приватне банке. Ван сумње да су улози најбоље обезбеђени у државним заводима, чија се пропаст не може замислити без државног банкротства, које дубоко потреса цео економски живот земље. Али државни заводи су много мање способни да корисно пласирају капитале, њихове активне операције су шаблонске те не приносе велике добити. Уопште њихов рад подгризује формализам и бежање од одговорности, они су прожети бирократским духом, њима фали окретност и кулантност приватних банака. С тога не зарађујући много на активним и неутралним операцијама, државни новчани заводи нису у стању плаћати својим улагачима знатну камату. Дакле засада потискивање приватних банака кооперативним и државним заводима са привредне позорнице јесте једна утопија. Али постојање једних поред других треба желети.

То је главна садржина приказане књиге. Она се не истиче дубином и објективношћу, али је написана живо и занимљиво, пружа средњем читаоцу факта, која му нису позната, те натерује мисао да тражи нове путеве за решење проблема о банкарским злоупотребама. Најслабије је разрађена идеја државне контроле над банкама, а та идеја наилази на најенергичније приговоре и њено је остварење скопчано са највећим тешкоћама.

Л. Т.

ПРЕГЛЕД ШТАМПЕ

за месец октобар и новембар 1926 год.

I. Пољопривреда и шумарство

1. Инж. Ст. Постић. Социално-аграрномски рад у народу. Југ. Лојд. 7. окт.
2. Миодраг Обреновић. У чему се састоји нерентабилност аграрне производње. Трг. Гл. 8. X.
3. К. Поповић. На путу ка 50 тавара пшенице по хектару. Пољопр. Гл. 1. X.
4. Јован А. Ђирић. За побољшање квалитета нашег жита за извоз. Трг. Гл. 8. X.
5. Питање квалитета нашег жита (пројекат Закона о стандартизацији жита). Трг. Гл. 19. X.
6. Инж. Јова Поповић. Босанска шљива, Банкарство, новембар.
7. Alex. Vegner. Tendencies of Yugoslav Agricultural Production. Belgr. Econ. Rev., 3
8. Prof. Al. Šenšin. Forest Wealth of the S. N. S. Kingdom and its economic importance. Belgr. Econ. Review, Nr 3
9. Драгиша Лапчевић. После једне изложбе. Полит. 18. XI.
10. Конференција о законском предлогу и контроли продаје и извоза пољопр. производа. Трг. Гл. 30. XI.
11. Др. М. Мирковић. Шта је са поморством? Трг. Гл. 30. XI.
12. Др. Мирко М. Косић. Питање контроле пољопривредних производа. Полит. 30. XI.

II. Индустрија

1. Предлози и мере у погледу индустрије и заната Д-ра И. Крајача. Трг. Гл. 1. X.
2. Петар Вукобратовић. Дрвени угаљ као замена бензина. Трг. Гл. 19. X.
3. Не дајте иностранству новац за артикле, које производимо у зем-

љи. Преглед наше индустрије, Време 21. X.

4. Скупштина Југословенског Савеза Млинова (резолуција о саобраћају). Трг. Гл. 22. X.
5. Др. Иво Белин. Европски картел гвожђа и интереси наше привреде. Трг. Гл. 26. X.
6. Ing. Stjepan Szavits-Nossan. Hidroelektrična centrala gradà Zagreba. Jug. Lojd 21.-X.
7. В. Х. Мишковић. О експлоатацији руда. Revue des Balkans, новембар.
8. Sl. Sirišćević. Dalmatian (Split) cement. Belgr. Econ. Review, Nr 3

III. Кредит и банке

1. Др. Иво Белин. Случај Славенске Банке. Трг. Гл. 1. X.
2. Др. И. Крајач. За успешну заштиту четврт милиарде сиротињских уложака. Дом, 6. X., Трг. Гл. 8. X.
3. Закон о заштити улагача, Представка Удружења Банака. Трг. Гл. 7. X.
4. Др. М. Недељковић. Контрола новчаних завод. Пол. 22.-X.-23.-X.
5. Prof. L. Taubert. Movement for Unification of Legislation of bills of exchange Belgrade Econ. Review Nr 1—2
6. Dr. M. Djordjević. Agricultural Credit in Yugoslavia. Belgr. Econ. Review Nr 1—3
7. Др. Иво Белин. Опћинске штедионице. Савр. Општ. бр. 7/8.

IV. Финансије : буџет, порези, валута.

1. Алберт Коен. Реформа Монопола Дувана. Привр. Прегл. 3. X.
2. Др. Густав Грегорин. Стабилизација динара путем двојне валуте. Банкарство, новембар.
3. Др. Вид. Благојевић. Правни значај и техника наших финансијских закона. Банк. новембар.

4. Никола Распоповић. Пројекат чековног закона. Банк. новембар.
5. Al, Vegner. Purchasing power of the dinar. The Belgrade Econ. Review Nr 3
6. M. Tošić. Local finances in the S. H. S. Kingdom. Belgr. Econ. Review Nr 3
7. Prof. P. Rudčenko. The dinar. Belgr. Econ. Review Nr 3
8. Милорад Б. Тошић. Укупно стање локалних самоуправних прихода у 1924 г. Савр. Општ. бр. 7/8.
9. Драгиша Лапчевић. Нови буџет. Полит. 20. XI.
10. Градимир Козомарић. Колики је буџет за 1927/28 годину. Полит. 21. XI.
11. Др. В. Бајкић. Штедња г. др. Нинка Перића. Правда. 24. XI.
12. Др. В. Бајкић. Мистериозне финансије. Трг. Гл. 25. XI.
12. Др. В. Бајкић, о буџету, у »Новостима«. 23. XI.

V. Трговина и царине

1. Боривоје Б. Мирковић. Пред оснивањем Француско - Југословенске Трг. Коморе у Паризу. Трг. Гл. 15. X.
2. Манифест банкара о слободи трговине. Трг. Гл. 21. X.
3. Извоз у месецу септембру 1926 г. Трг. Гл. 24. X, Привр. Прегл. 24. X.
4. Михајло Бајлони. Питање Браиле. Привр. Прегл. 21. X.
5. Др. Цветко Грегорић. Набавке и радови за државу. Југосл. Лојд. 21. X.
6. Др. Ст. Дежелић. Љубљанска берза за робу и валуте. Банкарство, новембар.

VI. Саобраћај и тарифе

1. Милош Живковић. Црногорци и Јадранска железница, Време 3, X.
2. Драган Милићевић. Нова саобраћајна тарифа. Трг. Гл. 8. X.

3. Др. Милан Тодоровић. Бродарство и народна привреда. Бродар, бр. 8.
4. Анкета о железничкој тарифи у Загребу. Трг. Гл. 13. X.
5. Драган Милићевић. Железничка тарифа и млинарство. Трг. Гл. 15. X.
6. Сава Бошковић. Дунавски базен и Јадранско море. Трг. Гл. 21. X.
7. Тихомир Дожудић. Можда комедија — можда датум. Полит. 16. и 17. нов.
8. Утврђивање плана будуће железничке мреже С.Х.С. (конференција). Дневн. лист. од 17. XI.
9. Инж. Петар Миленковић. Железнице у Јужној Србији. Време, 18. XI.
10. Ст. Миливојевић. Речна пловидба у првом тромесечју своје буџетске године. Бродар, бр. 9.
11. Др. Милан Тодоровић. Бродарство и народна привреда. Бродар бр. 9.
12. Душан В. Петковић. Рајна и Дунав, Бродар, бр. 9.
16. Инж. Здравко Васковић Железнице у Јужној Србији. Време 25. XI.
17. М. Дунић. Невоље железничког саобраћаја на Југу. Привр. Прегл. 28. XI.

VIII. Радничко законодавство

1. Бранимир Хаберле, Јавна и приватна иницијатива код предупређења неср. случајева, Радн. Зашт. 15. X.
2. Јаков Ластрић. Терети породичног осигурања. Радн. Зашт. 15. X.
3. Фран Висинтин. О спречавању несрећних случајева Радн. Заштита, 15. X.

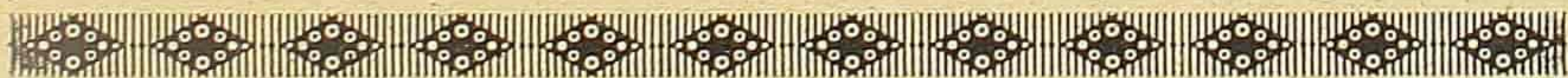
IX. Социјална и комунална политика

1. Правилник о пијацама у Београду. Време, 1. X.
2. Др. Ч. Ђурђевић. Како да се дође

- до јефтених новчаних средстава за побољшање здравствених прилика. Трг. Гл. 2. X. и 3. X.
3. Рад Одбора Нар. Скупштине за измене и допуне у Закону о становима. Дневни листови од 3. X.
 4. Др. Милослав Стојадиновић. Нови Закон о становима. Полит. 20. X.
 5. Наши исељеници. Стат. податци. Време, 27. X.
 6. Ст. Грубић. Криза великих грађевина у Београду. Привр. Прегл. 31. X.
 7. Др. С. Поповић. Сарадња општинских власти и привредна организација. Савр. Општ., бр. 7/8.
 8. Др. Данило Ј. Данић. Будући закон о општинама. Савр. Општ. бр. 7/8.
 9. Др. Стев. З. Иванић. Неки недостатци предлога Закона о општинама. Савр. Општ. бр. 7/8.
 10. Уредба о фонду за подизање чиновничких станова.
- X. Економска политика*
1. Пленарна седница Беогр. Тргов. Коморе — резолуције. Дневни листови од 1. и 2. X.
 2. Пера Т. Поповић. Наша привредна политика. Трг. Гл. 1. X, 2, 3, X.
 3. Г. др. Крајач о плаћању чеком, саобраћају, путевима и страном капиталу. Трг. Гл. 3, X.
 4. Седница Управе Новосадске Коморе (опорезивање Војводине, нове железничке тарифе). Трг. Гл. 10. X.
 5. Јосиф Кавчић. Наша привредна криза. Трговински Товариш, бр. 7/8.
 6. Б. Бошковић. Привредна криза у Југославији. Економ. Живњ (Москва), 28. IX.
 7. Драг. Лапчевић. Опет о привредној кризи. Трг. Гл. 12. X.
 8. Тима Владисављевић. Наша економска криза. Привр, Пр. 10. X.
 9. Лазар Стипић. Привредне прилике у Сомбору и горњем Подунављу. Трг. Гл. 14. X.
 10. Др. Ж. Топаловић. Привредна криза у нашој земљи — реферат на Конгресу Радн. Коморе — дневни листови од 25. X.
 11. Др. Вл. Марковић. Економска ситуација наше Краљевине. *Revue des Balkans*, новембар.
 12. Љуб. Коспер. Црна Гора пред црним данима. Банкарство, новембар.
 13. Фран Д. Подбрежник. Могућности предвиђања и уклањања општих економских криза. Банк. новембар.
 14. Др. Славко Шећеров. Државни привредни програм. Полит. 23. XI

НОВЕ КЊИГЕ

Пољопривредни Календар за 1927. годину, издање Српског Пољопривредног Друштва. — Овај Календар од 20 штампаних табака, поред марљиво уређеног календарског дела за православне, римокатолике и муслимане, садржи у *Поучном делу* 28 стручно израђених чланака из свих пољопривредних грана, народног здравља и живота на селу, *Практичне радове* по месецима, *Потсетник* важнијих бројних података из свих грана пољопривреде, старих и нових мера, *Пољопривредне установе* у целој држави, *Стечаје за напредније начине рада*, *Установе Српског Пољопривредног Друштва*, и чланове, *Вашаре* (сајмове) у свима областима и *Обрасце* за белешке у пракси. На овом Календару сарађивало је 25 веома истакнутих писаца и стручњака, те се у сваком погледу препоручује пољопривредницима и свакоме који жели имати добру књигу за поуку и обавештења. Цена је 10 динара. Може се добити код Српског Пољопривредног Друштва (Немањина ул. 11.), свих Друштвених Подружина, државних пољопривредних органа а може се поручити и преко сваке књижаре. Ако се пошаље новац у напред, шаље се поштом бесплатно.

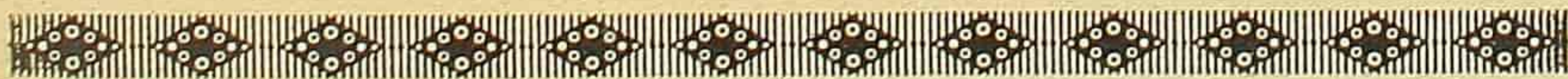
Набавка грађе

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 3. јануара 1927. г. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова :

9000 м³ балвана јелових или од оморице, потребних Стругари Монополске Управе при фабрици Дувана у Травнику.

Услови, као и све остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења — Одсек за куповину — сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 25402 од 26. новембра 1926. г. у Београду.

Набавка бобина за цигарете

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати на дан 17. јануара 1927. г. у канцеларији Управе, у 11 часова, оферталну лицитацију за набавку :

11.800 бобина цигар папира за луксузне цигарете и
84.000 бобина цигар папира за обичне цигарете.

Услови, као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова. Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 26107 од 8. децембра 1926. год. у Београду.

Набавка цигар-папира

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације која ће се одржати на дан 27. децембра 1926. г. у 11 часова у канцеларији Управе :

17.500 риса цигарпапира I врсте.

Услови као и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 24951 од 17. новембра 1926. год. у Београду.

Власник за Друштво, Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

ПРВО КРАЉ. ПОВЛАШЋЕНО БРОДАРСКО ДРУШТВО

ДИРЕКЦИЈА У БЕОГРАДУ
КАРАЂОРЂЕВА УЛ. БР. 6

Телефонски бројеви: 4-95, 30-75, 39-37

Врши све послове ТРАНС-
ПОРТА ПУНОТЕРЕТНИХ
ШЛЕЦОВА натоварених
сваковрсном робом са и
за све станице на Дунаву,
Сави, Тиси, Драви и Ка-
налима Краља Петра
и Краља Александра

Има своје агенције у
земљи и на страни у Бечу,
Будим Пешти, Коморану,
Букурешту и Браили.

Изишла је из штампе нова књига

О

ВАЛОРИЗАЦИЈИ
СА ТЕКСТОМ ЗАКОНА
ОД 7. АВГУСТА 1926. И ПР. ВИЛ-
НИКОМ ЗАЊЕГОВО ИЗВРШЕЊЕ

ОД
МИЛОРАДА ЗЕБИЋА
инспектора Мин. Трговине и Индустије

Књига даје потребна објашњења
о валоризацији и исправкама у
билансима задруга, акционарских
и других друштава обавезних на
јавно полагање рачуна; о пове-
ћању главнице, о резервним фон-
довима и другим питањима
која су у вези с валоризовањем.
ЦЕНА 30.— ДИНАРА.
МОЖЕ СЕ ДОБИТИ КОД ПИСЦА
БЕОГРАД — КНЕЗ МИЛЕТИНА 72

ГРАФИЧКИ ЗАВОД „МАКАРИЈЕ“ А. Д. БЕОГРАД—ЗЕМУН

Позив на упис акција ЗЕМАЉСКЕ БАНКЕ

Како се банчини банкарски послови све више умножавају и њихов обим из дана у дан повећава, Управни Одбор Земаљске Банке у жељи, да овим пословима да што више полета и створи могућности, како би се у потпуности, могле задовољити указане потребе банчиних пријатеља — комитетата — одлучио је на основу члана 5. банчиних правила, да се досадашњи банчин капитал од 20,000.000.— динара повећа на 30,000.000.— дин. уписом и уплатом нових 10,000.000.— динара.

На основи ове своје одлуке Управни Одбор Земаљске Банке овим отвара упис нових сто хиљада комада првенствених — приоритетних акција од 100.— сто динара без икаквих других трошкова.

Овим новим првенственим — приоритетним — акцијама, које ће по-сити бројеве од 200.001—300.000 и имати на себи назначење, да су првенствене, гарантује се у смислу чл. 5. банчиних правила првенствено право 10% годишње дивиденде од 1. јануара 1927. год. до 31. децембра 1935. год.

Упис нових сто хиљада првенствених — приоритетних — акција извр-шиће се од 15. новембра до 30. децембра ове год.

У БЕОГРАДУ : на банчној каси — Сремска ул. бр. 6.

У СКОПЉУ : код филијале Земаљске Банке.

У ЗАГРЕБУ : код Српске Банке Д. Д.; у ЉУБЉАНИ : код Љубљанске Кредитне Банке ; у САРАЈЕВУ : код привредне Банке Д. Д. и Банке Гајрет ; у СУБОТИЦИ : код Опште Привредне Банке Д. Д.; у МАРИБОРУ : код филијале Љубљанске Кредитне Банке ; у СРЕМСКОЈ МИТРОВИЦИ : код филијале Српске Банке Д. Д. у ВИНКОВЦИМА : код филијале Српске Штедионице Д. Д. ; у СОМБОРУ : код филијале Српске Банке Д. Д.; у ВЕЛ. БЕЧКЕРЕКУ : код филијале Српске Банке Д. Д. ; у НОВОМ САДУ : код филијале Српске Банке Д. Д. ; у БЕЛОЈ ЦРКВИ : код Српско Кредитне Банке и Штедионице ; у ПАНЧЕВУ : код Панчевачке Кредитне Банке и код Панчевачке Пучке Банке ; у КРАГУЈЕВЦУ : код Крагујевачке Окружне Банке и код Уједињених Банака ; у НИШУ : код прве Генералне Банке, код Нишке Есконтне Банке и код Нишке Задруге ; у КРУШЕВЦУ : код Крушевачке Задруге А. Д. ; у ЧАЧКУ : код Ча-чанске Задруге А. Д. и Банке »Морава« А. Д.; у УЖИЦАМА : код Ужичке Трго-вачке Банке ; у ВАЉЕВУ : код Ваљевске Задруге и код Ваљевске Окружне Банке; у ШАНЦУ : код Шабачке Банке ; у ГОРЊЕМ МИЛАНОВЦУ : код Горње Мп-лаповачке Штедионице и код Такевске Банке ; у АРПЉУ : код прве Трговачке Задруге за извоз и увоз ; у АЛЕКСАНДРОВЦУ : (Жупа) код Жупске Привредне Банке ; у АЛЕКСАНДРОВЦУ (Пољаревачки) : код Моравске Задруге за Кредит и Штедњу ; у АРАНЂЕЛОВЦУ : код Јасеничке Задруге и код Шумадијске Кре-дитне Банке ; у БИТОЉУ : код Битољске Банке ; у БОЉЕВЦУ : код Бољевачке Привредне Банке ; у ВРАЊИ : код Врањске Банке ; у ГУЧИ : код Драгачевске Пољопривредне Банке ; у ЗАЈЕЧАРУ : код Окружне Тимочке Банке ; у КЊА-ЖЕВЦУ : код Књажевачке Штедионице ; у КРАЉЕВУ : код Краљевске При-вредне Банке ; у КУМАНОВУ : код Кумановске Тргов. Индустијске Банке ; у ЛЕСКОВЦУ : код Лесковачке Трговачке Банке ; у НЕГОТИНУ : код Крајинске Кредитне Земљорадничке Банке ; у ОХРИДУ : код Охридске Трговачке Банке ; у ПАЛАНЦИ (смедер.): код Привредне Банке ; у ПЕЊИ : код Пењске Банке ; у ЂЕВЂЕЛИЈИ : код Ђевђелијске Банке ; у ЈАГОДИНИ : код Јагодинске Штедионице ; у ПОЖАРЕВЦУ : код Пољаревачке Трговачке Банке ; у ПРИ-ШТИНИ : код Приштинске Банке ; у СВИЛАЈНЦУ : код Ресавске Задруге за Кредит и штедњу ; у СМЕДЕРЕВУ : код Смедеревске Кредитне Банке ; у КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ : код Друштва »Звечан« А. Д.; у АЛЕКСИНЦУ : код Алексиначке Банке ; у ПИРОТУ : код Пиротске Трговачке Запатлијске Банке.

Уплата од 100.— дин. по акцији има се положити Банци на следећи начин :

1. При упису има се положити 50 од сто од износа уписаних акција ;
2. Најдаље до 31. марта 1927. год. других 50 од сто на име друге рате и дефинитивне уплате акција.

На све уплаћене суме Банка ће обрачунати 10 од сто годишње ка-мате од дана полагања до коначне уплате, а од дана коначне уплате, гаранто-вању дивиденду од 10 од сто сразмерно времену уплаћеног капитала.

1. новембра 1926. год.
Београд.

Управни Одбор
Земаљске Банке.